

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Jogilės Bražinskaitės,

V kurso, taikomosios jurisprudencijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

Saviraiškos laisvė ir ją ribojantys veiksniai: Lietuvos pavyzdžiu

Vadovė: doc. dr. Giedrė Lastauskienė

Recenzentė: partnerystės prof. dr. Liudvika Meškauskaitė

Vilnius

2020

Turinys

ĮVADAS	2
1. SAVIRAIŠKOS LAISVĖS SAMPRATA	7
1.1. Saviraiškos laisvės reikšmė	8
1.2. Saviraiškos laisvės samprata pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktriną	10
1.3. Saviraiškos laisvės samprata pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją	13
2. SAVIRAIŠKOS LAISVĖS RIBOJIMAI.....	20
2.1. Ribojimo pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Europos žmogaus teisių konvencijoje.....	22
2.2. Ribojimo sąlygos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Europos žmogaus teisių konvencijoje.....	26
3. SAVIRAIŠKOS LAISVĖS IR KITŲ VERTYBIŲ KOLIZIJA	31
3.1. Religijos apraiškos saviraiškos laisvėje.....	31
3.1.1. Religinių simbolių reklamoje panaudojimo galimybės.....	33
3.1.2. Religinių simbolių iškraipymo ribos reklamoje	38
3.1.3. Reklamos galimybės apeigų metu	41
3.2. Riba tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo	44
3.2.1. Neapykantos kurstymas prieš vaikus	46
3.2.2. Kūrėjo laisvė kurti istorine tematika	47
IŠVADOS	51
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	53
SANTRAUKA.....	61
SUMMARY.....	62

ĮVADAS

Demokratinės santvarkos valstybėse saviraiškos laisvė pripažįstama kaip viena svarbiausių žmogaus teisių, kadangi garantuoja nuolatinį keitimąsi nuomonėmis ir idėjomis. Asmens saviraiška naudojantis kalba, gestais ar menu egzistavo visame žmogaus evoliucijos procese. Piešiniai olose, apeiginiai šokiai, religiniai susivienijimai lėmė bendruomenių kūrimąsi, vystymąsi bei žinių perdavimą. Vienas svarbiausių dokumentų, deklaruojančių saviraiškos laisvę, buvo 1789 m. Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija. Teisės akte suformuluotas reikšmingas žmogaus teisių katalogas įtvirtino ir šios laisvės apsaugą.¹ Šis dokumentas padarė didelę įtaką Europos žmogaus teisių konvencijai.²

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir pradėjus lygiuotis į europinio lygio standartus, visuomenė pateko į transformacijos laikotarpį. Prieš tai egzistavusios tam tikros Sovietų Sąjungoje sukurtos elgesio normos, taisyklės bei vertybės tapo nepriimtinos daugumai visuomenės, jos buvo keičiamos naujomis. Sovietų Sąjungos propaguojama ideologija ir ilgametė cenzūra buvo pakeista ne tik kitokia politine sistema, bet ir kitomis visuomenės normomis. Sovietmečiu egzistavusi cenzūra apėmė visas visuomenės informavimo priemones: žurnalus, laikraščius, radijo transliacijas, visą vaizdinę produkciją. Cenzūros tikslas buvo aiškus: neleisti skelbti spaudoje ar per radiją karinių bei valstybinių paslapčių, taip pat užkirsti kelią „ideologiniams iškreipymams bei klaidoms“. Pastaroji sąvoka buvo neapibrėžta ir plati: apėmė viską, kas bent kiek nesiderino su oficialiąja partijos politika bei ideologija.³ Cenzūra neturėjo aiškių ribų ir bet kokias išraiškos priemones buvo galima priskirti prie nesiderinančių su Sovietų Sąjungos ideologija kategorijos. Tokiu būdu buvo siekiama kontroliuoti visas gyvenimo sritis.

Atkūrus nepriklausomybę cenzūra buvo uždrausta Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 44 straipsniu⁴. Dabar laisvoje Lietuvoje egzistuoja nuomonių pliuralizmas, todėl visuomenė ir atskiri jos nariai vis atviriau ir drąsiau išreiškia savo pažiūras ar idėjas jiems svarbiose srityse. Natūralu, kad esant nuomonių

¹ Lietuvos žmogaus teisių centras. *Žmogaus teisių samprata*. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. balandžio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/enciklopedija/zmogaus-teisiu-samprata/>>.

² HARRISON, Nicholas. *Freedom of Expression in History and in Theory*. Oxford Scholarship Online, 1996, p. 2. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780198159094.001.0001/acprof-9780198159094-chapter-2>>.

³ TRUSKA, Liudas. *Glavlito veikla Lietuvoje 1940–1947 metais*. Lietuvos istorijos institutas, 1997, p. 216 – 229. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://www.saltiniai.info/files/istorija/II00/Kult%C5%ABros_sovietizavimas_ir_cenz%C5%ABra.II2102.pdf>.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

gausiai dažnai kyla ginčai, ypač visuomenei jautriose srityse, tokiose kaip religija, meninė kūryba, visgi ši laisvė suteikia galimybę kiekvienam asmeniui apginti savo propaguojamas vertybes. Neabejotinai saviraiškos laisvė yra viena iš kertinių demokratinės valstybės akmenų užtikrinant nuomonių įvairovę.

Šios laisvės turinys nurodo, kad asmuo gali laisvai ir nevaržomai, nepažeisdamas kitų asmenų teisių ir laisvių, reikšti savo nuomonę, idėjas ar pažiūras apie valstybėje ir visame pasaulyje egzistuojančias temas, dalyvauti socialiniame–visuomeniniame gyvenime. Saviraiškos laisvė taikoma viešosioms ir privačioms erdvėms, politiniams, meniniams ir komerciniams tikslams, žodinėms, vaizdinėms ir garsinėms formoms ir visoms žiniasklaidos priemonėms⁵, o tai suponuoja, kad ši laisvė yra glaudžiai susijusi su individu.

Saviraiškos laisvė gali būti suvokiama kaip kalbinė priemonė nuomonei ar idėjoms išreikšti. Nors tai yra vienas iš pagrindinių raiškos būtų, tačiau apima ir kitas komunikacijos formas. Teisininkas Joseph Raz nurodė, kad į saviraiškos laisvės apimtį patenka vaizdiniai, muzikiniai kūriniai ir kitos formos: piketas, reklamos, uniformų dėvėjimas.⁶ Tokius išraiškos būdų apribojimus nagrinėja ir Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT), siedamas su galimu Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – Konvencija, EŽTK) 10 straipsnio pažeidimu.

Teisės doktrinoje saviraiškos rūšys nėra išskiriamos, tačiau remiantis viešai prieinama informacija saviraišką galima skirstyti į dvi rūšis: tiesioginę ir meninę. Tiesioginė saviraiška apibūdinama kaip tiesiogiai išsakomi teiginiai: laikraštyje išspausdintas straipsnis apie privatų asmens gyvenimą. Meninė saviraiška yra suvokiama kaip tokių pačių, kaip ir tiesioginės saviraiškos, teiginių išsakymas, tačiau kitokiais būdais – panaudojant meninės raiškos kalbą: sukuriama daina ar eilėraštis.⁷ Šie būdai yra įrankiai, leidžiantys naudotis saviraiškos laisve ir taip nurodyti individualias asmens pažiūras. Viename iš pranešimų Europos Sąjungos Taryba pabrėžė, kad saviraiškos laisvė, įskaitant meninę raišką, yra būtina sąlyga asmens tapatybės raidai ir išraiškai visuomenėje.⁸ Nors meninės saviraiškos porūšių yra daugybė, tačiau šiame magistro

⁵ Žmogaus teisių gidas. *Saviraiškos ir žiniasklaidos laisvė*. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.zmogasteisiugidas.lt/lt/temos/saviraiskos-ir-ziniasklaidos-laisve/saviraiskos-laisve/kas-yra-saviraiskos-laisve>>.

⁶ RAZ, Joseph. *Free Expression and Personal Identification*. Oxford Journal of Legal Studies, Volume 11, Issue 3, 1991, p. 303.

⁷ Saviarheologija. *Saviraiška*. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 7 d.] Prieiga per internetą: <<http://blog.saviarheologija.lt/2012/07/saviraiska.html>>.

⁸ Europos Sąjungos Taryba. *ES žmogaus teisių gairės dėl saviraiškos laisvės internete ir realiame gyvenime*. 2014. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 7 d.] Prieiga per internetą: <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9647-2014-INIT/lt/pdf>>.

darbe bus analizuojami tik teisiniai atvejai, susiję su muzikine, rašytine ir vizualine saviraiška ir jos apribojimu Lietuvoje.

Temos aktualumas. Konstitucijos ir Konvencijos užtikrinama apsauga suteikia galimybę kiekvienam asmeniui įgyvendinti šią teisę, neperžengiant jos ribų. Tačiau Lietuvoje anksčiau egzistavusios cenzūros pasekmės ir žmonių susikaustymas dažnu atveju neleidžia saviraiškos laisvei realizuotis bei netrukdomai reikštis. Dažnai imami kvestionuoti daliai visuomenės nepriimtino pobūdžio išraiškos būdai. Šio magistro darbo tema aktuali todėl, kad joje aptariamos meninės saviraiškos pasireiškimai, kurios visuomenėje sukėlė ir tebekelia aktyvias diskusijas, vieniems jas palaikant, kitiems – reiškiant priešišumą. Naudojimosi saviraiškos laisve temos aktualumą labai padidina informacinių technologijų sklaida, suteikianti plačias galimybes gana greitai pasiekti ir įvertinti naują informaciją, sukelti aktyvią visuomenės reakciją.

Darbo objektas. Šio magistro darbo objektas yra saviraiškos laisvės ir ją ribojančių veiksnių analizė Konstitucijos, EŽTK, Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo (toliau – Konstitucinis Teismas), EŽTT ir Lietuvos nacionalinių teismų jurisprudencijoje. Šiame magistro darbe bus nagrinėjami saviraiškos laisvės atvejai, besireiškiantys išimtinai meninėmis formomis, neliečiant šios laisvės ir garbės ir orumo ar privataus gyvenimo kolizijos.

Darbo tikslas. Šio magistro darbo tikslas yra išanalizuoti saviraiškos laisvės sampratą ir jos ribojimo atvejus Lietuvoje.

Darbo uždaviniai. Numatyti tokie darbo uždaviniai:

1. Pateikti saviraiškos laisvės sampratos analizę.
2. Nagrinėjant Lietuvos Respublikos Konstituciją ir Europos žmogaus teisių konvenciją, Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, iširti šios laisvės ribojimo pagrindus ir sąlygas.
3. Išanalizuoti teisinius atvejus Lietuvoje, susijusius su saviraiškos laisvės ribojimu, ir pateikti tų atvejų analizę.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami šie pagrindiniai metodai:

1. Lingvistinis. Pasitelkiant šį metodą bus siekiama išaiškinti, kas pagal teisės aktus ir teismų praktiką laikytina saviraiškos laisve.
2. Sociologinis. Šiame darbe pasitelkiamas sociologinis metodas, kuriuo siekiama parodyti teisę ne tik kaip normų visumą, bet ir kaip realiai pritaikomą praktikoje. Šis metodas taip pat taikomas, nagrinėjant Lietuvos tikėjimo statistikos duomenis.

3. Lyginamasis. Šis metodas bus naudojamas nurodant Konstitucijoje ir Konvencijoje įtvirtintus ribojimo pagrindus ir sąlygas, juos tarpusavyje lyginant ir pateikiant skirtingumą.
4. Sisteminis. Šis metodas padės suprasti saviraiškos laisvę ir jos sąveiką su Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo (toliau – Reklamos įstatymas), Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) normomis.

Darbo originalumas. Saviraiškos laisvės tematikos darbų Lietuvoje yra nemažai⁹ – saviraiškos laisvės ir jos ribos dažnai tampa diskusijų objektu. Egzistuojantys darbai ir juose nagrinėta problematika labiausiai susijusi su šios laisvės ir garbės ir orumo santykiu. Saviraiškos laisvė glaudžiai susijusi su privačiu asmens gyvenimu, todėl minimuose darbuose¹⁰ nagrinėjamas ir šių vertybių santykis. Visgi darbe šios temos nebus analizuojamos. Vienas artimiausių šio magistro darbo temai yra Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultete apginto Evelinos Selvianytės magistro darbas „Ar komercinės reklamos ribojimai nepažeidžia asmens saviraiškos laisvės?“, tačiau šiame magistriniame darbe bus analizuojama ne komercinės paskirties reklamų ribojimas, o apskritai meninės saviraiškos išraiškos ribojimas. Taigi reklamos, knygų ar kitų raiškų srityse tokios tematikos darbai nebuvo rašyti. Tai buvo priežastis, paskatinusi ieškoti meninės saviraiškos laisvės apribojimo atvejų. Nors pati saviraiškos laisvės tema ir nėra nauja mokslinio tyrinėjimo lauke, tačiau meninės saviraiškos laisvės aspektai nebuvo nagrinėjami, ir tuo šis magistro darbas išsiskiria iš kitų panašių mokslo darbų ir publikacijų.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe bus naudojami teisės norminiai aktai – Konstitucija, BK ir Reklamos įstatymas. Konstitucija apibrėžia saviraiškos laisvės turinį ir nurodo šios laisvės panaudojimo ribas, BK skirtas pateikti, kokios gali būti taikomos normos, piktnaudžiaujant šia laisve, o Reklamos įstatymo nuostatos naudojamos, kaip saviraiškos laisvės objekto, ribotumui nustatyti bei aptarti.

Darbe taip pat buvo naudotas svarbus tarptautinis šaltinis – Europos Žmogaus Teisių Konvencija. Kaip ir Konstitucijoje, taip ir šioje Konvencijoje nurodomas šios laisvės turinys ir apibrėžiamos panaudojimo ribos. Jos turinys daro įtaką saviraiškos laisvės sampratos plėtojimui Lietuvoje ir nacionalinių teismų sprendimams.

⁹ LANKAUSKAS, Mindaugas. *Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje*. Vilnius: Teisės problemos, 2007.; ŠINDEIKIS, Algimantas. *Saviraiškos laisvė v. asmens garbė ir orumas: ar konstitucinga Lietuvos teismų praktika?*. Vilnius: Jurisprudencija, 2010.; BURDULYTĖ, Eglė. *Saviraiškos laisvės samprata demokratinėje visuomenėje*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010. RIMŠA, Rokas. *Privataus gyvenimo ir saviraiškos laisvės santykis: EŽTT praktika*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2019.

¹⁰ *Ibidem*.

Šio darbo kontekste labai svarbi Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kuri išaiškina Konstitucijos 25 straipsnio saviraiškos laisvės sampratą, jos svarbą valstybėje. Dar vienas svarbus šios laisvės šaltinis yra EŽTT jurisprudencija. Joje analizuojami sudėtingi saviraiškos laisvės panaudojimo atvejai nacionalinėje valstybėje ir sprendžiamas jų apribojimo legitimumo klausimas. Taip yra plėtojama samprata apie saviraiškos laisvės egzistavimo galimybes.

Darbo parengimui buvo svarbi ir mokslinė literatūra: Danutės Jočienės straipsnis „Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika“, kuriame analizuojamos šio straipsnio praktinio taikymo ribos, kas svarbu šio magistro darbo temai; Liudvikos Meškauskaitės knyga „Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai“; Žmogaus teisių stebėjimo instituto apžvalga: „Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje apžvalga“; Monica Macovei publikacija: „A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights“ ir Dominika Bychawska-Siniarska darbas: „Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights“.

Atsižvelgiant į tai, kad darbe siekiama analizuoti Lietuvoje pasitaikančius saviraiškos laisvės apribojimo atvejus, nagrinėjama Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, apygardų ir apylinkių teismų praktika. Taip pat aktuali yra ir Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros ikiteisminio tyrimo medžiaga.

1. SAVIRAIŠKOS LAISVĖS SAMPRATA

Sovietų Sąjungos irimo procesas paskatino neteisėtai prijungtas valstybes vaduoti iš komunistinės santvarkos režimo. Tokia susiklosčiusia situaciją pasinaudojo Lietuva: 1990 m. kovo 11 d. atkūrusi nepriklausomybę ir 1992 m. spalio 25 d. referendumu priėmusi Konstituciją,¹¹ įtvirtino demokratinę santvarką. Pirmą kartą valstybės istorijoje numatyta konstitucinės justicijos institucija – Konstitucinis Teismas, kurio veiklą reglamentuoja 1993 m. vasario 3 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Konstitucinio Teismo įstatymas¹². Šis teismas įgyvendina konstitucinės kontrolės principą – tiria įstatymų, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės teisės aktų atitikimą Konstitucijai.¹³ Konstitucinės justicijos institucija, nagrinėdama konstitucinės justicijos bylas, aiškina įvairių Konstitucijos nuostatų turinį ir prasmę, atskleidžiamos konstitucinių nuostatų tarpusavio sąsajos, jų turinio santykis, konstitucinių vertybių pusiausvyrą.¹⁴

Lietuvai Konstitucija ir Konstitucinio Teismo doktrina yra labai svarbi. Tačiau taip pat svarbios ir viršnacionaliniu lygmeniu plėtojamos teisinės nuostatos. Lietuvos Respublikos Seimas 1995 m. balandžio 27 d. įstatymu Nr. I-865 ratifikavo Konvenciją ir jos 4, 7 ir 11 protokolus, 1995 m. sausio 24 d. Konstituciniam Teismui pateikus išvadą, kad Konvencija neprieštarauja Konstitucijai.¹⁵ Konvencija tapo sudedamąja Lietuvos teisės sistemos dalimi ir yra taikoma kaip Lietuvos įstatymai.¹⁶ Ji taip pat tapo ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijos šaltiniu – aiškindamas konstitucines žmogaus teisių nuostatas, Konstitucinis Teismas remiasi EŽTK ir EŽTT praktika.

Toliau šiame darbe saviraiškos laisvės samprata bus analizuojama tiek Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo doktrinos, tiek EŽTK ir EŽTT jurisprudencijos prasme.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1993, nr. 6-120.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *1992 m. spalio 25 d. referendume priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija*. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/veikla/istorija/1992-m.-spalio-25-d.-referendume-priimta-lietuvos-respublikos-konstitucija/1116>>.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *Oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos: 1993 – 2016. Leidinio sudarytojų žodis*. p. 10. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/06/leidinio-sudarytoju-zodis.pdf>>.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtąjo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 22/94.

¹⁶ *Ibidem*.

1.1. Saviraiškos laisvės reikšmė

Konstitucijos 25 straipsnyje¹⁷ įtvirtinama įsitikinimų išraiškos ir informacijos laisvės apsauga. Šio straipsnio 1 dalyje teigiama, kad žmogus turi teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti; 2 dalyje nurodoma, kad žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas; 3 dalyje įtvirtinta, kad laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai; 4 dalyje nurodoma, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija, o 5 dalyje¹⁸ yra apibrėžiama piliečio teisė įstatymo nustatyta tvarka gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį. T. Birmontienė šios laisvės svarbą suvokia plačiai. Anot jos, saviraiškos laisvė padeda realizuoti ir kitas teises, tarp jų socialines, ekonomines bei kultūrinės.¹⁹ Šių normų egzistavimas sudaro galimybes kiekvienam asmeniui jaustis visaverčiu visuomenės dalyviu, galinčiu pasinaudoti demokratinės santvarkos valstybėje laiduojamomis teisėmis ir laisvėmis.

Konstitucinis Teismas 1995 m. balandžio 20 d. nutarime pirmą kartą išaiškino Konstitucijos 25 straipsnio nuostatas, siekdamas atskleisti šių turinį. Kaip viena pagrindinių žmogaus teisių, Konstitucinio Teismo įvardijama teisė turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Demokratinėmis vertybėmis grįstoje valstybėje ši teisė yra būtina sąlyga tokiai santvarkai palaikyti.²⁰ Bendrąja prasme tai kiekvieno asmens prigimtinė teisė nebūti pavaldžiam kitam ar kito sukurtai ideologijai. Asmens laisvė pačiam formuoti pažiūras ir nuomonę apie įvykius, vertinama kaip pliuralistinės šalies požymis. Tokiam nuomonių ir idėjų egzistavimui yra būtina laisva nuomonių sklaida, o to svarba yra pabrėžiama ir Konstitucinio Teismo, kadangi šiuolaikinėje visuomenėje informacija yra žmogaus poreikis, jo žinojimo matas. Informacijos gavimas šalina nežinojimą, daro

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 5 dalis nebus analizuojama šiame magistro darbe, kadangi nėra aktuali nagrinėjamai problematikai ir be šios dalies analizės bus pasiekti magistro darbe išsikeltas tikslas bei uždaviniai.

¹⁹ BIRMONTIENĖ, Toma. *Teisė į informaciją*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 5.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl Radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 19/94. Nutarimu buvo sprendžiamas klausimas, ar Lietuvos radijo ir televizijos statuto ir Radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatos, nustatančios tuometinės Lietuvos radijo ir televizijos valdybos veiklos organizavimą, atitinka Konstituciją.

žmogaus elgesį prasmingą ir suteikia galimybę gauti iš įvairių šaltinių informaciją ir ja naudotis. Tai yra vienas iš pliuralistinės demokratijos laimėjimų, užtikrinančių visuomenės raidą,²¹ lemiančių šios laisvės dažną naudojimą ir reikalingumą.

Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarime toliau plėtojama mintis, kuri susijusi su žmogaus poreikiu žinoti bei gauti informaciją, kadangi ši laisvė leidžia turimas žinias panaudoti komunikacijos procese su kitais. Tai yra elementari prielaida bendrauti su kitais žmonėmis.²² Visgi ši laisvė svarbi ne tik žmogui, bet ir visam demokratiniam procesui, kadangi asmens skelbiama informacija gali prisidėti prie valstybės valdymo gerinimo ir tobulinimo. Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarime nurodoma, kad žmogui laiduojama teisė laisvai formuoti savo nuomonę apie visuomeninius reikalus, laisvai juos aptarinėti, o to tikslas – ieškoti visuomenei rūpimos tiesos. Per diskusijas įvairios informacijos pagrindu besiformuojanti žmonių politinė valia užtikrina atstovaujamosios demokratijos funkcionavimą.²³ Esant laisvai nuomonių egzistavimo galimybei valstybė gali vykdyti savo misiją: užtikrinti asmenų teises, laisves, pareigas, viešąjį interesą, tiksliai informuoti visuomenę apie valstybėje vykstančius procesus. Saviraiškos laisvei leidžiant egzistuoti visapusiškiems požiūriams, efektyviau keičiamos totalitarinio režimo buvusios ideologinės nuostatos bei paspartinama socializacija. Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarime pabrėžiama, kad ši laisvė yra viena iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų. Naudodamasis saviraiškos laisve asmuo gali pilnavertiškai įgyvendinti daugelį savo kitų konstitucinių teisių ir laisvių.²⁴ Konstitucinio Teismo aiškinimas paliečia ir kūrybos laisvę, kuri priskiriama saviraiškos laisvei, kadangi turi tiesioginę sąsają.²⁵

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms.“, Nr. 3/96. Lietuvos Respublikos Seimas prašė ištirti, ar galima įstatymu deleguoti Vyriausybei teisę spręsti valstybės paslapties apsaugos klausimus, susijusius su žmogaus teisės į informaciją, apribojimų nustatymu.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 6/96 - 10/9. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Alkoholio kontrolės ir Tabako kontrolės įstatymų normos, kuriomis Lietuvoje draudžiama alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklama, bei Vyriausybės nutarimas, kuriuo nustatyti informacijos pripažinimo alkoholio reklama kriterijai, neprieštarauja Konstitucijai.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 14/97. Apylinkės teismas prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Valdininkų įstatymo norma, kuria reglamentuojama, koku būdu valdininkai gali pareikšti apie savo nesutikimą su valstybės valdžios institucijų vykdoma politika, atitinka Konstituciją.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 36/2000. Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Visuomenės informavimo įstatymo nuostata, kuria yra įtvirtinta žurnalisto teisė be jokių išlygų išsaugoti informacijos šaltinio paslaptį, neatskleisti jo,

Pastebėtina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje šis straipsnis analizuojamas visų pirma bendriausia prasme – siekiant išaiškinti laisvės svarbą visuomenei ir valstybei. Asmuo, išreišdamas savo nuomonę, suteikia galimybę kitiems plėsti žinias ir tobulėti, šviesti kitus ir taip inicijuoti debatus svarbiomis temomis. Saviraiškos laisvė svarbi ir valstybei, siekiant tinkamai atstovauti žmonių interesams institucijose.

1.2. Saviraiškos laisvės samprata pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktriną

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarime išaiškinta, kad Konstitucijos 25 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios žmogaus teisę turėti savo įsitikinimus bei juos laisvai reikšti ir laisvę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, yra tiesiogiai susijusios. Tai suponuoja pareigą šio straipsnio nuostatas aiškinti kartu.²⁶ Tai lemia, kad Lietuvos konstitucinio lygmens reguliavime Konstitucijos 25 straipsnio laisvė susideda iš dviejų sudedamųjų dalių: įsitikinimų ir jų raiškos laisvės bei informacijos laisvės.

Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti.²⁷ Ši teisė suponuoja dvi tarpusavyje susijusias asmens teises: teisę turėti įsitikinimus ir teisę laisvai juos reikšti.²⁸ Konstitucinio Teismo praktikoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad įsitikinimų turinys yra žmogaus privatus reikalas.²⁹

neprieštarauja Konstitucijai. Be to, prašė ištirti, ar minėto įstatymo nurodytų priežasčių nekonkretumas dėl asmens privataus gyvenimo nuostatų paskelbimo, neprieštarauja Konstitucijai.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. liepos 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl kultūros įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo tvarkos“ (1995 m. birželio 13 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 28 d. nutarimo nr. 1320 „Dėl Lietuvos Nepriklausomybės signatarų namų ir lietuvių menininkų rūmų“ 1, 2.3 ir 2.4 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 10/02. Vilniaus apygardos administracinis teismas prašė Konstitucinio teismo nustatyti, nuostatų, jog savivaldybių reguliavimo sričiai priklausančios kultūros įstaigos gali būti reorganizuotos ar likviduotos tik gavus raštišką Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos sutikimą, bei Vyriausybės nutarimu Vilniaus miesto savivaldybei pavestos vykdyti Lietuvos menininkų rūmų steigėjo funkcijas, atitiktį Konstitucijai.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu nr. 290 „dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija), Nr. 19/04. Vilniaus miesto apylinkės teismas prašė ištirti, ar patvirtintos Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos VI, VII ir VIII skyriai, neprieštarauja Konstitucijai.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, nr. 33-1014.

²⁸ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Antrasis papildytas leidimas. Registrų centras: Vilnius, 2018, p. 88.

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21

Valstybė negali kištis į tokio požiūrio formavimą ar kokiais nors veiksmais daryti jam įtaką. Platus šios laisvės turinys apima ne tik politinius, ideologinius, ekonominius įsitikinimus, bet ir religinius jausmus, etines ir estetines pažiūras, kultūrinės, moralinės ir dorovinės nuostatas.³⁰ Tai vidinės žmogaus vertybės, pažiūros ar ideologijos, kurias jis yra laisvas pasirinkti ir viešai propaguoti. Įsitikinimų pobūdis, naudojantis šia laisve, leidžia vienyti į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, laisvai praktikuoti religiją ar tikėjimą, kritikuoti valstybės įstaigas ar pareigūnų darbą.³¹ Tai suponuoja, kad ši laisvė apjungia panašaus požiūrio asmenis, sukuria bendruomenes, pasisakančias už savo pasirinktą požiūrį. Tokio požiūrio skleidimas galimas, naudojantis antrąją šios teisės dalimi. Konstitucinio Teismo išaiškinta, kad asmeniui turi būti sudarytos galimybės laisvai formuoti savo įsitikinimus įvairia informacija.³² Kelių informacijos šaltinių egzistavimas sudaro galimybes asmeniui savo požiūrį formuoti ne tik savo turimomis žiniomis, bet ir esančiomis viešumoje. Skirtingi informacijos srautai pateikdami įvairias apžvalgas keliais pjūviais, leidžia asmeniui susidaryti įvairiapusiškus, kartais netgi kelis skirtingus požiūrius. Tai skatina didesnę visuomenės įsitraukimą į esamą situaciją ir didina suinteresuotumą.

Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad ši įsitikinimų laisvė apima laisvę neatskleisti savo įsitikinimų ir nebūti verčiamam juos atskleisti, o prievartos elementai, siekiant išgauti nuomonę ar reikalingą informaciją, yra negalimi ir draudžiami.³³ Tokiu aiškinamu ginamas ne tik šis Konstitucijos 25 straipsnis, tačiau ir

straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 23/98. Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Švietimo įstatymo nuostatos, kuriose tik tradicinėms religinėms bendrijoms nustatytos privilegijos steigti bendras su valstybe ir savivaldybėmis švietimo įstaigas, joms suteikta teisė nustatyti šiose švietimo įstaigose pasaulėžiūros ugdymo reikalavimus, reikalavimus su ugdymu susijusiam personalui, organizuoti bendrai įsteigtų švietimo įstaigų vadovų ir kita, neprieštarauja Konstitucijai.

³⁰ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Antrasis papildytas leidimas. Registrų centras: Vilnius, 2018, p. 88.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*. Nr. 14/97. Apylinkės teismas prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Valdininkų įstatymo norma, kuria reglamentuojama, koku būdu valdininkai gali pareikšti apie savo nesutikimą su valstybės valdžios institucijų vykdoma politika, atitinka Konstituciją.

³² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl Radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*. Nr. 19/94. Seimo narių grupė prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Lietuvos radijo ir televizijos statuto ir Radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatos, nustatančios tuometinės Lietuvos radijo ir televizijos valdybos veiklos organizavimą, atitinka Konstituciją.

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*. Nr. 14/97. Apylinkės teismas prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Valdininkų įstatymo norma, kuria

kitos prigimtinės teisės: teisė į gyvybę, sąžinės laisvė. Platus įsitikinimų turinys ir vidiniai žmogaus jausmai saugomi prigimtinės teisės sampratos, įtvirtintos Konstitucijos 18 straipsnyje.³⁴ Valstybė ne tik negali naudoti tokių priemonių, bet ir turi deleguoti šios laisvės apsaugos užtikrinimą institucijoms, kurios gintų bei saugotų nuo galimų prievartos panaudojimo atvejų.³⁵ Įsitikinimų subjektyvumas suponuoja tokios informacijos neliečiamumą.

Konstitucijos 25 straipsnio 1 dalyje nurodyta teisė turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti negalėtų būti panaudojama bet kokiame procese be informacijos laisvės. Konstitucijos 25 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad žmogui neturi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas. Toks teiginys Konstitucinio Teismo yra įvardijamas kaip informacijos laisvė, kurios paskirtis yra garantuoti subjektyvias žmogaus teises ir laisves. Visgi Konstitucinio Teismo nutarime nėra detalizuojamas tokių subjektyvių teisių ir laisvių turinys. Normoje įtvirtinta galimybė asmeniui atlikti trijų rūšių veiksmus: ieškoti – surasti reikiamą informaciją, gauti – prašyti reikiamos informacijos, skleisti – viešai publikuoti informaciją. Visgi E. Jarašiūnas nurodo, kad tai ne tik tokių veiksmų atlikimas. Tokios informacijos laisvės įgyvendinimas svarbus žiniasklaidai, kritikos (neigiamos informacijos) reiškimui, tikėjimo išpažinimui, meno ar mokslo kūrėjų laisvei.³⁶ Ryškėja platus šios laisvės taikymas. Tai lemia, kad egzistuoja didelė erdvė kilti kolizijoms su kitomis konstituciškai svarbiomis vertybėmis. Pavyzdžiui, pateikiama informacija, kurstanti neapykantą prieš religinę bendruomenę. Nors tokia informacija ir gali būti pašalinta iš socialinių tinklų, tačiau jos padariniai gali būti jaučiami ilgesnį laiką. Vadinas, informacijos ir žinių paskleidimas gali būti ne tik teigiamos reikšmės, kaip tobulėjimo sąlyga, bet ir neigiamos reikšmės. Neleistinos informacijos skleidimas gali supriešinti ir įžeisti asmenis.

Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarime pabrėžiama, kad laisvas ir visuotinis keitimasis informacija, nevaržomas jos skleidimas yra ypač svarbus demokratiškosios procesų veiksnys, užtikrinantis ne tik individualios nuomonės, subjektyvių

reglamentuojama, kokių būdu valdininkai gali pareikšti apie savo nesutikimą su valstybės valdžios institucijų vykdoma politika, atitinka Konstituciją.

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 23/98. Seimo narių grupė prašė iširti, ar Švietimo įstatymo nuostatos, kuriose tik tradicinėms religinėms bendrijoms nustatytos privilegijos steigti bendras su valstybe ir savivaldybėmis švietimo įstaigas, joms suteikta teisė nustatyti šiose švietimo įstaigose pasaulėžiūros ugdymo reikalavimus, reikalavimus su ugdymu susijusiam personalui, organizuoti bendrai įsteigtų švietimo įstaigų vadovų ir pedagogų atestaciją ir kita, neprieštarauja Konstitucijai.

³⁶ JARAŠIŪNAS, Egidijus. *Informacijos laisvės apsaugos problemos konstitucinio teismo praktikoje*. Jurisprudencija, 1998, t. 9(1), p. 127.

įsitikinimų, bet ir grupinių pažiūrų, įskaitant ir politines, bei visos tautos valios formavimą. Būtent dėl to informacijos laisvė yra pamatinis pliuralistinės demokratijos elementas.³⁷ Šios dalies svarba atsispindi ne tik galimybėje kiekvienam individui skleisti informaciją, bet kiekvienam asmeniui tokią gauti. Tokios informacijos sklaida daro visuomenės gyvenimą aktyvesnį, suprantamesnį, padeda žmogui adekvačiai suvokti visuomenėje vykstančius ekonominius, socialinius ar politinius procesus. Tačiau toks nevaržomas informacijos skleidimas suponuoja ir melagingos, gandais grįstos informacijos srautus. Tai lemia, kad asmenims, negerbiantiems kitų, sudaromos galimybės kurstyti konfliktus, tačiau valstybės institucijoms tampa sudėtinga su tokiomis žiniomis kovoti, atsižvelgiant į jų nuolatinį srautą, pavyzdžiui, socialinėje erdvėje. Be to, Konstitucinio Teismo atkreipiamas dėmesys į informacijos laisvės svarbą valios formavimo atveju. Tai atsispindi Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų metu. Tokia pateikta informacija sudaro galimybes asmenims pasirinkti panašios pasaulėžiūros atstovus, būti informuotiems apie tokių asmenų teisės pažeidimus. Taigi tokios žinios naudingos gaunantiems informaciją.

Konstitucinio Teismo doktrinoje išgryninama įsitikinimų ir jų reiškimo svarba asmeniui – nutarimuose nurodoma šios laisvės dviguba sandara ir išryškinama ne tik galimybė reikšti savo nuomonę ir idėjas, bet ir galimybė jų neatskleisti. Informacijos laisvės suteikia įvairiems informacijos šaltiniams skelbti teigti žinias, taip įgyvendinama asmens laisvė formuoti savo įsitikinimus.

1.3. Saviraiškos laisvės samprata pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją

EŽTK ir EŽTT praktika – tai taip pat labai svarbūs šaltiniai, apibrėžiant saviraiškos laisvės sampratą. Lietuvai 1995 m. balandžio 27 d. ratifikavus šią Konvenciją, tai buvo vienas iš ryškiausių postūmių Lietuvoje demokratijos link. Šis dokumentas sudarė galimybes įtvirtinti naują ir iki šiol vadinamą efektyviausia žmogaus teisių gynimo

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 6/96 - 10/96. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Alkoholio kontrolės ir Tabako kontrolės įstatymų normos, kuriomis Lietuvoje draudžiama alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklama, bei Vyriausybės nutarimas, kuriuo nustatyti informacijos pripažinimo alkoholio reklama kriterijai, neprieštarauja Konstitucijai.

sistemą.³⁸ Konvencijoje numatyta peticijos teisė leidžia asmeniui EŽTT apskusti valstybės veiksmus, manant, kad ši pažeidė individo teises ir laisves. Asmuo įgijo galimybes realiai ir efektyviai ginti savo pažeistas teises tarptautiniu lygiu.³⁹ D. Jočienės nuomone, tokia Konvencijoje įtvirtinta peticijos teisė suteikia galimybę asmeniui apsiginti nuo savo paties valstybės apribojimų.⁴⁰ Valstybės, ratifikavusios Konvenciją, turi siekti sudaryti tokias galimybes, kad asmenys galėtų laisvai ir nevaržomai naudotis teisėmis ir laisvėmis, o esant šios laisvės suvaržymams tikėtis aiškaus ir tikslaus tokių apribojimų pagrįstumo, o pats apribojimas turi būti proporcingas.

Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų.⁴¹ Tokia pozityvi šios laisvės išraiška taikoma visiems, o tai reiškia, jog asmenys gali laisvai kalbėti apie savo idėjas ir nuomones, rašyti ar kitaip reikšti jas be jokios cenzūros ar valstybės kišimosi.⁴² Saviraiškos laisvė siekia apsaugoti kiekvieno asmens sukuriama turinį bet kokia forma. Tai apima ne tik žodinę šios laisvės formą, kad ji būtų apsaugota pagal šį Konvencijos straipsnį. Saviraiškos samprata EŽTK prasme apima ir nuotraukas, paveikslus, filmus, veiksmus ar kitokius būdus, kuriais išreiškiama informacija, pažiūros ar idėjos.⁴³ Tokių įvairių objektų ir veiksmų apsauga nurodo platų šio Konvencijos 10 straipsnio apsaugos taikymą.

Šios laisvės aktualumas svarbus politinių kampanijų, meninės, mokslinės ar komercinės plėtros metu. Saviraiškos laisvės informacijos skleidimo funkcija suteikia žinių apie kitus asmenis, jų vykdomą veiklą.⁴⁴ Visgi tokios informacijos ir idėjų skleidimas apima ne tik meno kūrinį viešinimą, nuomonės ar straipsnių paskelbimą socialinėje erdvėje, tačiau ir nuomonės išsakymą ir viešo protesto ar demonstracijos metu.

Informacijos skleidimas šiuolaikinių technologijų pagalba tapo paprastas ir nesudėtingas. Asmenys gali išreikšti savo pozicijas labai įvairiomis temomis ir pateikti informacijos vertinimą. Tačiau šios saviraiškos laisvės temoje svarbu atkreipti dėmesį,

³⁸ JOČIENĖ, Danutė. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant Žmogaus teisių apsaugą. konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis*. Vilnius: Jurisprudencija, 2007 7 (97), p. 17.

³⁹ JOČIENĖ, Danutė. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant Žmogaus teisių apsaugą. konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis*. Vilnius: Jurisprudencija, 2007 7 (97), p. 17.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 19.

⁴¹ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

⁴² Egzistuoja šios laisvės ribojimai, kurie bus aptarti šio darbo 2 dalyje.

⁴³ MACOVEI, Monica. *A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks. 2nd edition*. German: Council of Europe, 2004, no. 2, p. 15. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: < <https://rm.coe.int/168007ff48> >.

⁴⁴ Equality and Human Rights Commission. *Freedom of expression*. Equality and Human Rights Commission, 2015, p. 6.

kad asmuo ne tik turi teisę turėti savo nuomonę, gauti ir skleisti informaciją, tačiau ir susilaikyti nuo pasisakymų. 1986 m. liepos 8 d. sprendime *Lingens prieš Austriją*⁴⁵ byloje EŽTT suformulavo nuostatą, kuri apima ir negatyvią šios laisvės išraišką – nekalbėjimą, tylą.

Konvencijos 10 straipsniu kuriama apsauga ne tik išraiškoms, visuomenės priimtoms kaip teigiamoms, tačiau ir toms, kurios savo išraiška ar teiginiais yra rizikingos, gali sukelti kitų asmenų pasipiktinimą. Informacijos pobūdis, kuris priimtinas didesnei daliai visuomenės, nekelia rimtesnių konfliktų. Visgi pavienių žmonių ar negausių grupių priešingos nei daugumos mintys gali sukelti įtampą visuomenės gyvenime. Todėl atkreiptina, kad Konvencijos 10 straipsniu sukuriama apsauga informacijai ir nuomonėms yra ypatingai svarbi vienam asmeniui ar mažai žmonių grupei, ypatingai jeigu ši informacija yra šokiruojanti visą likusią visuomenę.⁴⁶ Tolerancija asmens požiūriui ir veiksams yra svarbus komponentas demokratinėje sistemoje. Tai lemia, kad EŽTT gina įvairaus pobūdžio informaciją – tiek palankią, tiek nepalankią. Tai aktualu svarbių valstybės sukrėtimų, politinių kampanijų, rinkimų ar net skandalingų įvykių metu, kuomet kalbos, veiksmai, reklamos ar plakatai gali neigiamai paveikti dalį žmonių. Vis dėlto EŽTK yra saugomos net ir tos nuomonės, kurios yra kritiško ar hiperbolizuoto turinio. Tačiau tokios trikdančios informacijos apsauga irgi turi ribas.⁴⁷

Kiekvienu atveju, nagrinėjant saviraiškos laisvės suvaržymą nacionalinėje valstybėje, EŽTT pasisako ir vis primena šios laisvės svarbą. EŽTT byloje *Lingens prieš Austriją*⁴⁸ nurodė, kad saviraiškos laisvė yra vienas iš pagrindinių demokratinės visuomenės pamatų, viena iš pagrindinių sąlygų jos progresui ir kiekvieno žmogaus savirealizacijai. EŽTT byloje *Handyside prieš Jungtinę Karalystę*⁴⁹ išskyrė neigiamos informacijos apsaugos reikalingumą. Konvencijos 10 straipsniu saugoma ir ta informacija ar idėjos, kurios įžeidžia, šokiruoja ar trikdo valstybę ar bet kurį gyventojų sektorių. Tai yra reikalinga siekiant užtikrinti pliuralizmo, tolerancijos egzistavimą, be kurių nėra demokratinės visuomenės. Verta paminėti, kad EŽTT siekia apsaugoti ne tik priimtinas idėjas, tačiau ir tas, kurių dažnu atveju žmonės nėra linkę matyti ar girdėti. EŽTT

⁴⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens prieš Austriją* byloje, Nr. 9815/82. Žurnalistas Lingens paviešino du straipsnius, kuriuose kritikavo politikos atstovus. Už tai jis buvo nubaustas bauda ir straipsniai turėjo būti pašalinti.

⁴⁶ MACOVEI, Monica. *A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks. 2nd edition.* German: Council of Europe, 2004, no. 2, p. 15. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: < <https://rm.coe.int/168007ff48>>.

⁴⁷ Šių ribų peržengimas aptariamas 2 šio magistro darbo dalyje.

⁴⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens prieš Austriją* byloje, Nr. 9815/82. Žurnalistas Lingens paviešino du straipsnius, kuriuose kritikavo politikos atstovus. Už tai jis buvo nubaustas bauda ir straipsniai turėjo būti pašalinti.

⁴⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas *Handyside prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 5493/72.

vystoma teismų praktika suponuoja mintį, kad visos idėjos, nuomonės yra lygios viena prieš kitą, nesukuriant dirbtinio apsaugos mechanizmo išimtinai vienai informacijos grupei.

Pagal EŽTT praktiką, saviraiškos laisvės vertinimui svarbus jos santykis su morale. Šis klausimas buvo nagrinėjamas jau minėtoje 1976 m. byloje *Handyside prieš Jungtinę Karalystę*⁵⁰. EŽTT vertino vienos seniausių meninės išraiškos priemonių – knygos „Maža raudona mokyklos knygutė“ (*angl. - The Little Red School book*) atitikimą visuomenės moralės nuostatoms. Viename iš knygos skyrių buvo pateikiama informacija, kuri supažindino jauną asmenį su lytiniais santykiais. Jungtinės Karalystės institucijos tokį knygos turinį laikė nepadoriu, paskyrė piniginę baudą, o knygas konfiskavo. Šios knygos leidėjas Richard Handyside pateikė skundą EŽTT dėl Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo. EŽTT šio Konvencijos straipsnio pažeidimo nenustatė.⁵¹ Papildomai EŽTT sprendime atkreipiamas dėmesys, kad knygoje buvo pateikta teisinga ir naudinga informacija. Tačiau į lytinių santykių skyrių įdėta informacija, kurią kritinio vystymosi etapo metu vaikai ir paaugliai galėjo suprasti kaip skatinimą užsiimti nusikalstamomis veikomis. Nepaisant etikos, švietimo tikslų ir nuolatinės raidos, Anglijos teisėjai turėjo teisę uždrausti tokią knygą, siekdami apsaugoti daugelio vaikų ir paauglių moralę.

Magistro darbo autorės nuomone, moralės pažeidimo vertinimas yra vienas sudėtingiausių iš visų ginamų Konvencijos 10 straipsnyje įtvirtintų vertybių. Moralės sąvoka ir samprata negali būti sukurta kaip vieninga ir tapati visose valstybėse. Dėl to skirtinga moralės samprata lemia netolygų Konvencijos apsaugos įgyvendinimo lygį. Į tai atkreipė dėmesį ir EŽTT.⁵² Šioje situacijoje tiek asmens informacijos skleidimas apie lytinius santykius, tiek tokios informacijos ribojimas vertinamas dvejopai. Jauni asmenys turi būti supažindinami su tokia informacija valstybinėse institucijose, pavyzdžiui, mokykloje. Tokių institucijų informacijos pateikimas suvokiamas kaip reikalingas ir patikimas. Visgi tokių žinių suteikimas jaunam asmeniui vis dar yra kvestionuojamas, nes nėra vieningos nuomonės, koks amžius yra tinkamas būti supažindintam su tokia informacija. Analizuojamoje situacijoje knyga buvo skirta 12 – 18 amžiaus vaikas ir paaugliams. Vadinasi, EŽTT nuomone, nurodytas amžiaus intervalas vis dar nėra tinkamas suprasti lytinių santykių informacijos svarbumą ir būtinumą tiek etikos, tiek sveikatos užtikrinimo prasme. Visgi saviraiškos laisvė suteikti tokią informaciją, dalintis turimomis žiniomis, EŽTT nuomone, nenusvėrė būtinumo apsaugoti moralę. Moralės

⁵⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas *Handyside prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 5493/72.

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

apsauga vertinama kaip vertingesnė nei teisė žinoti ir teisė suteikti žinias. Autorės nuomone, vertinant iš šių dienų perspektyvos, tokio pobūdžio knyga nebūtų vertinama kaip pažeidžianti moralės nuostatas. Esama ne viena tokia priežastis: mokyklose aktyvėja lytinis švietimas, egzistuoja organizacijos, savo pobūdžiu kuriančios pridėtinę vertę, šalinant neteisingus teiginius apie seksualinį gyvenimą, viešose erdvėse vis labiau kalbama apie lytiškai plintančias ligas ir apsaugą nuo jų. Vadinasi, tokio pobūdžio tematika dabar nebėra suprantama kaip neatitinkanti moralės normų.

Dar viena situacija, kurioje EŽTT nagrinėjo saviraiškos laisvės ir moralės santykį, buvo 1988 m. byla *Muller ir kiti prieš Šveicariją*⁵³. Josef Felix Müller ir dar aštuoni menininkai eksponavo savo paveikslus parodoje, kuri buvo skirta Fribūro kantono įstojimo į Šveicarijos Konfederaciją 500-osioms metinėms paminėti. Paroda buvo atvira visiems – nebuvo nustatytas joks amžiaus cenzas ar mokestis. Menininkas demonstravo paveikslus, kuriuose vaizduojami ištvirkavimai, nuogybės, lytinis santykiavimas su keliais asmenimis ir gyvūnais. Tokius piešinius pamačiusi maža mergaitė liko sutrikusi, o jos tėvas pranešė prokurorui. Paveikslai buvo konfiskuoti dėl nepadorių publikacijų, o menininkui paskirta bauda. Tapytojas kreipėsi į EŽTT dėl Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo. EŽTT konstatavo, kad Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo nebuvo, Šveicarijos teismai tinkamai įvertino aplinkybes ir siekė apsaugoti visuomenės moralę.⁵⁴ EŽTT pabrėžė, kad nors seksualinės moralės samprata pastaraisiais metais pakito, tačiau apibrėžiant seksualumą pačiomis sunkiausiomis formomis, galima pakeisti įprastą asmens suvokimą apie seksualinio tinkamumo jausmus. Nors tokio radikalaus seksualinio pobūdžio paveikslai irgi yra saugomi Konvencijos 10 straipsniu, tačiau šiuo atveju visuomenės interesas apsaugoti moralę tapo svarbesnis nei menininko išraiška. Tapytojo paveikslų nepadorumas tapo pavojingas kiekvienam asmeniui. Teisėjo J. De Meyer nuomone, egzistavusios parodos aplinkybės nulėmė saviraiškos laisvės apribojimo būtinumą. Kyla klausimas, kaip būtų vertinta tokia paroda saviraiškos laisvės ribojimo prasme, jeigu būtų buvusi eilinė paroda.⁵⁵

Magistro darbo autorės manymu, šiuo atveju informacijos ribojimas buvo būtinas. Tokio pobūdžio paveikslai, suteikia informaciją kiekvienam asmeniui, jį mačiusiam – tai gali pakenkti asmenų ne tik moralumo suvokimui, bet ir tinkamam lytinių santykių supratimui. EŽTT šiuo atveju siekė apginti jauno amžiaus asmenų teisę į bendrąjį padorumą suponuojančią informaciją. Galima daryti prielaidą, kad subrendęs asmuo pats

⁵³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1988 m. gegužės 24 d. sprendimas *Müller ir kiti prieš Šveicariją* byloje, Nr. 10737/84.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

gali pasirinkti, kokią informaciją laikyti tinkama. Šiuo atveju besiformuojanti jauno asmens pasaulėžiūra yra kuriama pasitelkiant įvairias žinias, ne tik diegiamas tėvų, bet ir matomas mieste, internete, meno erdvėse. Vadinas, valstybė yra atsakinga už asmens suvokimą, formuojamą bent jau visiems prieinamose vietose.

Saviraiškos laisvės sampratai svarbus jos santykis su siekiu užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams. EŽTT praktikoje šis klausimas buvo nagrinėjamas 2008 m. byloje *Vajnai prieš Vengriją*⁵⁶. Darbo partijos viceprezidentas taikios demonstracijos metu segėjo penkiakampę raudoną žvaigždę, kaip tarptautinio darbininkų judėjimo simbolį. Policijos pareigūnų paragintas, tokio simbolio atsisakė, kadangi valstybės BK draudžia segėti totalitarinio režimo simboliką, tačiau vėliau buvo nubaustas. EŽTT gavo skundą, kuriame buvo teigiama, kad valstybė pažeidė asmens saviraiškos laisvę dėvėti tokį simbolį. EŽTT konstatavo, kad tai buvo Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas.⁵⁷ Sprendime nurodoma, kad raudona žvaigždė negali būti suprasta tik kaip komunistinių – totalitarinių pažiūrų išraiška. Toks simbolis yra ir tarptautinio darbininkų judėjimo ženklas.

Autorės nuomone, Vengrijos nacionalinės institucijos tokį išraiškos būdą vertino gana griežtai. Visame pasaulyje egzistuojanti simbolika dažnu atveju turi ne vieną reikšmę. Visgi Vengrijos nacionalinių institucijų apribojimo reakcija suprantama. Tokia simbolika primena šios valstybės egzistavimą Sovietų Sąjungos įtakos zonoje, o tai daugeliui žmonių kelia neigiamus atsiminimus. Be to, tokių simbolių reikšmės interpretavimas taip pat priklauso ir nuo kitų aplinkybių. Šios bylos atveju demonstracija buvo taiki, subjektas, segintis tokį simbolį, pasisakė už darbuotojų teises ir pats buvo Darbo partijos narys, todėl teigti, kad buvo siekiama priminti apie Sovietų Sąjungą, abejotina.

EŽTT praktikoje saviraiškos laisvės vertinimui svarbus ir jos santykis su neapykantos kurstymu. Saviraiškos laisvė gali būti suvokiama ne tik kaip materialūs objektai, bet kaip ir veiksmai. To pavyzdys – 2018 m. sprendimas byloje *Stern Taulats ir Roura Capellera prieš Ispaniją*.⁵⁸ 2007 m. miesto aikštėje asmenys, siekdami išreikšti politinį nepritarimą, padegė aukštyn kojomis apverstą karališkosios poros nuotrauką. Nacionaliniai Ispanijos teismai nurodė, kad buvo panaudoti trys simboliai, kurie susiję su kritikos išsakymu: Ispanijos Karalius, kuris yra simbolis monarchijos sistemos aparate; nuotraukos apvertimas aukštyn kojomis ir padegimas kaip politinių veiksmų kritikavimas;

⁵⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. liepos 8 d. sprendimas *Vajnai prieš Bulgariją* byloje, Nr. 33629/06.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. kovo 13 d. sprendimas *Stern Taulats ir Roura Capellera prieš Ispaniją* byloje, Nr. 51168/15.

didelis nuotraukos formatas nurodo, kad buvo siekiama, jog veiksmas būtų matomas. Asmenims buvo paskirtas arba įkalinimas, arba piniginės baudos. EŽTT konstatavo, kad Konvencijos 10 straipsnis buvo pažeistas.⁵⁹ Sprendime nurodyta, kad pareiškėjų tikslas nebuvo kurstyti žmones smurtauti prieš Karalių. Nuotraukos deginimas turėtų būti suprastas kaip nepasitenkinimo simbolis arba kaip protestas. Toks pareiškėjų aktas turėjo sukelti diskusiją viešo intereso labui.

Tokia teisinė situacija, autorės nuomone, suponuoja labai platų šios laisvės panaudojimą, net ir pasitelkiant priemones, kurios gali sukelti žalos. EŽTT orientavosi į tokio veiksmo tikslą, tačiau šioje situacijoje sunku jį nustatyti. Diskusijų kėlimo tikslas dažniau suvokiamas ir išreiškiamas ne tokio pobūdžio veiksmais – labiau akivaizdžiais. Visgi kyla natūralus klausimas, ar tokio paties rezultato nebuvo galima pasiekti įprastu plakatu. Autorės manymu, toks EŽTT vertinimas sudaro galimybes naudotis pavojingais veiksmais, prisidengiant saviraiškos laisve.

Tiek materialūs objektai, kaip knygos, paveikslai, simbolika, tiek simboliniai veiksmai, kaip portretų deginimas, patenka į Konvencijos 10 straipsnio apsaugą. Vis dėlto pastebėtina, kad kiekvienas atvejis reikalauja gilesnės ne tik teisės aktų, tačiau ir bei atitinkamos valstybės demokratijos tradicijų analizės. Pateikti du teisiniai saviraiškos laisvės ribojimo atvejai suponuoja problemines sritis, susijusias su moralės vertinimu. Nors apribota tematika tapati – lytiniai santykiai, lytinis gyvenimas, tačiau tikslai abiejų autorių skirtingi. Visgi jaunų asmenų švietimas lytine tematika pažeidžia moralės nuostatas, kaip ir lytinių santykių su gyvūnais vaizdavimas irgi suvokiamas kaip pažeidžiantis moralės nuostatas. Tačiau situacijų skirtingumas ir autorių tikslai suponuotų, kad saviraiškos laisvės ribojimo atvejai galėjo būti sprendžiami skirtingai. Tarptautinio darbuotojų judėjimo simbolio leidžiamumas EŽTT praktikoje suponuoja simbolių interpretavimą keliomis variacijomis. Tokio simbolio siejimas su Sovietų Sąjunga neturi būti prioritetas. Visgi susiklosčiusi istorinė situacija nepadarė jokios įtakos tokio simbolio suvaržymui. Be to, EŽTT atvėrė kelią labai radikaliems ir galimai žalą sukeliantiems nuomonės reiškimo būdams, kaip, pavyzdžiui, portretų deginimas.

⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. kovo 13 d. sprendimas *Stern Taulats ir Roura Capellera prieš Ispaniją* byloje, Nr. 51168/15.

2. SAVIRAIŠKOS LAISVĖS RIBOJIMAI

Valstybė individui suteikia teises ir laisves, tačiau nustatomos ir ribos, kurias peržengus kyla pasekmės. Tinkama yra pasinaudoti I. Kanto teiginiu, kad įstatymai apibrėžia laisvės ribas, o tai reiškia, kad asmuo įsipareigoja šiuos įsipareigojimus vykdyti, nes jis pats sau tokius nusistatė. Kuo geriau įstatyme yra suderinta visuomenės valia ir paskiro individo autonomija, tuo labiau tikėtina, kad įstatymo bus laikomasi, nes jis patenkins abi šalis – ir visuomenę, ir asmenį.⁶⁰ Nors teises ir laisves įsivaizduojame kaip gėrio, kūrimo, nenutrūkstamo minčių ir idėjų judėjimo įrankį, tačiau nenuovokus tokių laisvių naudojimas gali ir supriešinti asmenis ar įžeisti, todėl yra reikalingas ribojimo nustatymas. Kiekviena valstybė teisės aktuose yra nurodžiusi veiksmų galimumo ribas ir pritaikiusi mechanizmus, kuriais yra sukuriama apsauga vertybėms.

Konstitucijos 28 straipsnyje įtvirtinta bendrinė gėrių apsauga – įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.⁶¹ Šiuo straipsniu yra nustatytas vienas pagrindinių principų, kuris nustato laisvių ribas. Bet kokios teisės ar laisvės, kuriomis atliekami veiksmai ir jaučiami rezultatai, jau iš prigimties nėra absoliutūs. Kiekvienas žmogus turi pareigas visuomenei, kurioje jis gyvena, o pagrindinė iš tų pareigų – nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.⁶² Konstitucinio Teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarime nurodoma, kad tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų – iš kitos neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų.⁶³ Tokiu atveju valstybė, siekdama apsaugoti svarbiausias vertybes, nustato apribojimus. Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarime išaiškinta, kad pagal Konstituciją riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: 1) tai daroma įstatymu; 2) ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje

⁶⁰ GUMBIS, Jaunius. *Teisės teorija: fundamentalus teisės ribos klausimas*. Vilnius, 2017, p. 27. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d.] Prieiga per internetą: <[http://web.vu.lt/tf/j.gumbis/wp-content/uploads/2018/04/Fundamentalus-teis%C4%97s-ribos-klausimas.pdf&download=false&print=false&openfile=false](http://web.vu.lt/tf/j.gumbis/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=http://web.vu.lt/tf/j.gumbis/wp-content/uploads/2018/04/Fundamentalus-teis%C4%97s-ribos-klausimas.pdf&download=false&print=false&openfile=false)>.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000. Seimo narių grupė prašė ištirti, ar nusikalstamą veiką imituojančio elgesio įstatyminės normos neprieštarauja Konstitucijai.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 6/96 - 10/96. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Alkoholio kontrolės ir Tabako kontrolės įstatymų normos, kuriomis Lietuvoje draudžiama alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklama, bei Vyriausybės nutarimas, kuriuo nustatyti informacijos pripažinimo alkoholio reklama kriterijai, neprieštarauja Konstitucijai.

siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; 3) ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; 4) yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.⁶⁴ Kiekvienu atveju teismai privalo nagrinėti apribojimo legitimumą atsižvelgdami į šias sąlygas. Visgi Konstitucinio teismo nurodoma, kad normoje numatyti ribojimai suvokiami kaip išimtinio pobūdžio priemonė. Toks išimtinumas reiškia, kad Konstitucijoje nustatytų galimų ribojimo pagrindų negalima aiškinti juos išplečiant. Įtvirtintas būtinumo kriterijus suponuoja tai, kad kiekvienu atveju ribojimo pobūdis, apimtis turi atitikti siekiamą tikslą – pusiausvyros reikalavimą.⁶⁵

Kiekvienas asmuo, kilus ginčui dėl teisės ar laisvės suvaržymo, gali savo šalyje išspręsti ginčą, todėl nacionaliniai teismai yra pirmosios ir svarbiausios teisinį ginčą sprendžiančios institucijos. Apribojant saviraiškos laisvę, šios institucijos užtikrina, kad apribojimas atitinka 2 dalyje nustatytus reikalavimus.⁶⁶ Tačiau ginčo sprendimo rezultatui nepateisinus pareiškėjo lūkesčių, yra galimas sprendimo apskundimas EŽTT. Vidaus teisės sprendimai apskundžiami naudojantis EŽTK suteikta peticijos teise. Peticijos teisė leidžia kiekvienam asmeniui tos šalies, kurioje jis yra, ir kurio šalis yra ratifikavusi Konvenciją, skusti nacionalinės teisės sprendimus. EŽTT atidžiai vertina nacionalinių teismų argumentų pagrįstumą ir ribojimo būtinumą. Visgi, kad peticijos teisė EŽTT būtų pasiekta, privaloma konfliktą pirmiausia spręsti nacionaliniuose teismuose. Tik pasinaudojus visomis teisinėmis priemonėmis šalyje, galimas yra Europos Žmogaus Teisių Teismas kaip paskutinioji instancija.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai“. Seimo narių grupė prašė ištirti, ar neatlygintinis informacijos teikimas iš telekomunikacijų operatorių, operatyvinės veiklos subjektų teisė naudotis įmonių, įstaigų ir organizacijų turima informacija, neprieštarauja Konstitucijai.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 14/97. Apylinkės teismas prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Valdininkų įstatymo norma, kuria reglamentuojama, koku būdu valdininkai gali pareikšti apie savo nesutikimą su valstybės valdžios institucijų vykdoma politika, atitinka Konstituciją.

⁶⁶ BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. *Protecting the right to freedom of expression under the European convention on human rights. A handbook for legal practitioners*. Council of Europe, 2017, p. 31. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>>.

Konstitucijoje ir EŽTK nustatyta ribojimo sistema susideda iš ribojimo pagrindų ir ribojimo sąlygų. Pagrindai ir sąlygos sudaro darnią ribojimo sistemą. Šie du komponentai bus nagrinėjami tolesnėse šio magistro darbo dalyse.

2.1. Ribojimo pagrindai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Europos žmogaus teisių konvencijoje

Saviraiškos laisvės naudojimosi galimybės yra plataus spektro ir kiekvienas asmuo turi pasirinkti tinkamus veiksmus, siekdamas nepažeisti šios laisvės realizavimo ribų. Susiklosčius tokiai situacijai, kurioje saviraiškos laisvė pažeidė Konstitucijos 25 straipsnio 3 ir 4 dalyse įtvirtintas vertybes, yra galimas toks apribojimas. Nors valstybėms yra palikta plati vertinimo laisvė, siekiant nustatyti, ar toks ribojimas yra būtinas, yra keliami reikalavimai tokį saviraiškos laisvės ribojimą pateisinti. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuriuo būtų sudaromos prielaidos pažeisti kitas konstitucines vertybes, jų pusiausvyrą. Saviraiškos laisvės realizavimas dažnai susiduria su kitų visuomenėje ginamų vertybių egzistavimu tokia pačia apimtimi. Susidūrus dviem gėriams, kaip, tarkime, saviraiškos laisvei ir moralės normoms, sunku surasti balansą, kuris nesuteiktų prioriteto vienai vertybei ir tokiu būdu paneigtų kitą.

Saviraiškos laisvės įtvirtintas įstatyminis neabsoliutumas suponuoja, jog galimi šios laisvės ribojimai, apsaugant vertybes. Taigi apsaugos reikalaujančios vertybės yra suvokiamos kaip įstatyme nustatyti ribojimo pagrindai. Tokie pagrindai įtvirtinti Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje: žmogaus sveikata, garbė ir orumas, privatus gyvenimas, dorovė ar konstitucinė santvarka. Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalyje įtvirtinama, kad jokie pateisinimai saviraiškos laisvei negalimi, jeigu jie susiję su nusikalstamais veiksmais, tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu. Nors toks vertybių sąrašas gana konkretus, tačiau Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarime nurodoma, jog išvardytų saugomų konstitucinių vertybių sąrašas negali būti aiškinamas kaip išsamus ar baigtinis. Riboti įsitikinimų ir informacijos laisvė galima, net kai reikia apsaugoti kitas, Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* nepaminėtas, konstitucines vertybes.⁶⁷ Tiek paminėtos

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu nr. 290 „dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios

Konstitucijos 25 straipsnio ginamos ir saugomos vertybės, ir tos, kurios gali būti įvardintos kaip būtinos apsaugoti atsižvelgiant į kontekstą, nurodo, kad saviraiškos laisvės panaudojimas susijęs su įvairiomis sritimis ir gali atlikti neigiamus veiksmus – suteikti nepagrįstą būtinumą naudotis laisve per plačiai ir tokiu būdu pažeisti kitas Konstitucijos saugomas teises ir laisves.

Konstitucijos 25 straipsnio saugomas vertybes galima suskirstyti į tris kategorijų grupes.⁶⁸ Pirmoji grupė yra žmogaus sveikata, garbė ir orumas, privatus gyvenimas, dorovė. Šios vertybės yra susijusios su išskirtinai individu – tai sveikata, kaip jo fizinė išraiška, o garbė ir orumas, privatus gyvenimas ir dorovė – tai vidiniai asmens išgyvenimai, jausmai. Antroji grupė yra konstitucinė santvarka, skirta valstybės saugumui. Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarime išaiškinta, kad santvarka grindžiama iš žmogaus ir piliečio teisių bei laisvių, kaip didžiausios vertybės, prioritetu, taip pat principais, įtvirtinančiais Tautos suverenitetą, valstybės nepriklausomybę ir teritorinį vientisumą, demokratiją, valstybės valdymo formą – respubliką, valstybės valdžių atskyrimą, jų savarankiškumą ir pusiausvyrą, vietos savivaldą ir pan. Konstitucinės santvarkos apsauga nurodo draudimą kėsintis į Konstitucijoje nustatytus socialinius, ekonominius, politinius santykius, sudarančius asmens, visuomenės ir valstybės gyvenimo pagrindus.⁶⁹ Tokios konstitucinės santvarkos sampratos išaiškinimas apima visą valstybės gyvavimo ir vystymosi procesą, skatinant visus jos gyventojus kartu kurti demokratine idėja pagrįstą valstybę. Šios santvarkos samprata savo turiniu ir ginamomis vertybėmis yra plati ir apima kitus Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtintais gėrius. Trečioji grupė yra tautybės, rasės, religinių pažiūrų ar socialinio statuso apsauga. Bet kokie veiksmai, kurie būtų nusikalstami, skatintų neapykantos, prievartos ar diskriminacinių veiksmų kurstymą, yra draudžiami. Taigi ši trečioji grupė yra susijusi su draudimais, kuriais siekiama paneigti pagarbą kitam žmogui.

informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija), Nr. 19/04. Seimo narių grupė prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Lietuvos radijo ir televizijos statuto ir Radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatos, nustatančios tuometinės Lietuvos radijo ir televizijos valdybos veiklos organizavimą, atitinka Konstituciją.

⁶⁸ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Antrasis papildytas leidimas. Registrų centras: Vilnius, 2018, p. 103.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsnio 2 ir 4 dalių, 9 straipsnio 1 dalies 4 punkto ir 4 dalies, 22 straipsnio 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies 5 bei 11 punktų, 26 straipsnio 3 dalies 7 punkto, 31 straipsnio 2, 4 dalių ir 6 dalies 2 punkto, 37 straipsnio 4 dalies, 45 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 17/98. Seimo narių grupė prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Vyriausybės įstatymo pakeitimo įstatymo nuostatos susijusios su Vyriausybės bei Ministro Pirmininko įgaliojimais, neprieštarauja Konstitucijai.

Tiek nusikalstami veiksmai, tiek neapykantos, prievartos ir diskriminacijos kurstymas negali būti pateisinami pasinaudojant saviraiškos laisve. Veiksmai, kuriais iš esmės kėsinama paneigti konstitucines vertybes, turi būti persekiojami kaip nusikalstami veiksmai ir už juos nustatyta teisinė atsakomybė kaip už nusikalstamus veiksmus.⁷⁰ Be to, Konstitucinio Teismo nurodoma, kad kiekvienas asmuo turi asmeninę pareigą neskleisti tokios informacijos, kuri yra pagal teisės aktus draudžiama.⁷¹ Nesivadovaujantys tokiomis nuostatomis privalo būti baudžiami, kadangi tai yra teisės pažeidimai, kurių Konstitucija netoleruoja.⁷² Konstitucinio Teismo kuriama doktrina trečiosios grupės vertybių atveju jų apsaugą išaiškina plečiamai – ne tik valstybė turi būti sukūrusi įstatyminę bazę ir perdavusi institucijoms, vadovaujantis teisės aktais, užkardyti tokius veiksmus, bet ir viena iš asmens pareigų yra tokių veiksmų neatlikti.

Kaip ir Konstitucija, taip ir Konvencija garantuoja ir saugo pamatines žmogaus vertybes valstybėje. Konvencijos 10 straipsnio 2 dalimi yra numatyti pagrindai, kurių pažeidimas suponuoja valstybinėms institucijoms pareigą imtis veiksmų ir apriboti saviraiškos laisvę. Ribojimo pagrindai suprantami kaip svarbių vertybių, tokių kaip: valstybės saugumas, teritorinis vientisumas ar visuomenės apsauga, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą ar moralę, taip pat kitų asmenų garbę ar teises, užkirsti kelią įslaptintos informacijos atskleidimui arba užtikrinti teisminės valdžios autoritetą ir bešališkumą, apsauga.⁷³ Visgi apribojant saviraiškos laisvę turi būti surastas tinkamas balansas tarp tokių vertybių apsaugos ir šios laisvės nepaneigimo.

Anot D. Jočienės, šias saugomas vertybes galima skirti į tris grupes. Pirmoji grupė skirta apsaugoti viešiesiems interesams (nacionalinis saugumas, teritorijos vientisumas, visuomenės saugumas, užkirtimas kelio nusikaltimams, sveikatos ir moralės apsauga). Antroji - kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti (kitų asmenų teisių bei orumo apsauga, užkirtimas kelio slaptos informacijos atskleidimui). Trečioji grupė yra skirta apsaugoti

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu nr. 290 „dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija), Nr. 19/04. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas prašė ištirti, ar patvirtintos Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos VI, VII ir VIII skyriai, neprieštarauja Konstitucijai.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

teisminės valdžios bešališkumui ir autoritetui garantuoti.⁷⁴ Šis Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje išvardintų ginamų vertybių sąrašas yra suvokiamas kaip baigtinis.⁷⁵ Tačiau EŽTT linkęs plačiai aiškinti šių interesų sritį.⁷⁶ Pavyzdžiui, 1976 m. byloje *Engel ir kiti prieš Nyderlandus*, išaiškino, kad „viešosios tvarkos“ sąvoka apima įvairias situacijas: sąvoka „tvarka“ apima ne tik „viešąją tvarką“, ji apima ir tvarką, kuri turi vyrauti tam tikros specialiosios grupės ribose. Pavyzdžiui, kai sutrikimas ginkluotose pajėgose gali turėti įtakos visos visuomenės tvarkai.⁷⁷

Kaip matome, ribojimo pagrindai yra suprantami kaip Konstitucijoje ir Konvencijoje įtvirtinti ginami gėriai. Tiek Konstitucijoje, tiek Konvencijoje saugomų vertybių visuma yra plati. Pastebima, kad nors vizualiai Konvencijoje ginamų gėrių yra daugiau nei Konstitucijoje, tačiau išanalizavus šių sąvokų turinį matyti, kad jos gina tapačias visuomenės vertybes. Skirtingumas pastebimas vertybių sąrašų aiškinime: Konstitucinio Teismo nurodoma, kad tokių vertybių sąrašas nėra baigtinis ir gali būti aiškinamas plečiamai, visgi Konvencijos nuostatų sąrašas yra baigtinis, bet Europos Žmogaus Teisių Teismas tokių vertybių galimus pažeidimus yra linkęs aiškinti plečiamai. Taip pat Konstitucijoje įvardijama konstitucinės santvarkos apsauga Konvencijoje yra įtvirtinama detaliau. Visgi, kaip Konstitucinis Teismas išaiškino, į šią sąvoką telpa Konvencijos nuostatos, apimančios valstybės saugumą, teritorinį vientisumą, visuomenės apsaugą, įslaptintos informacijos apsaugą, teisminės valdžios autoritetą ir nešališkumą. Konstitucijoje naudojamas terminas konstitucinė santvarka laikytinas abstrakčiu, tačiau platus šios sąvokos turinys leidžia teigti, kad Konvencijoje tiksliau įvardinti gėriai nesudaro galimybės konstitucinę santvarką manyti kaip netinkamą.

⁷⁴ JOČIENĖ, Danutė. *Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika*. Teisė: mokslo darbai, 2001, t. 39, p. 10.

⁷⁵ BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. *Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights. A handbook for legal practitioners*. Council of Europe, 2017, p. 43.

⁷⁶ MENDEL, Toby. *Freedom of Expression: A Guide to the Interpretation and Meaning of Article 10 of the European Convention on Human Rights*. Centre for Law and Democracy, p. 38. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806f5bb3>>.

⁷⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1976 m. birželio 8 d. sprendimas *Engel ir kiti prieš Nyderlandus* byloje, Nr. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72. Nagrinėjamoje situacijoje šauktiniai, tarnaujantys įvairiose puskarininkių grupėse Nyderlandų ginkluotosiose pajėgose, vykdavo įvairius nusikaltimus prieš karinę drausmę. Vadovaujantys karininkai skyrė įvairias bausmes už tokius veiksmus. Tokias paskirtas sankcijas apskundė pareigūnui, vėliau Aukščiausiam karo teismui, tačiau paskirtos bausmės nebuvo panaikintos.

2.2. Ribojimo sąlygos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Europos žmogaus teisių konvencijoje

Saviraiškos laisvės ribojimai yra glaudžiai susiję su analizuotais ribojimo pagrindais – saugomomis vertybėmis. Egzistuojant konfliktui ir siekiant apsaugoti Konstitucijoje 25 straipsnyje esamus gėrius, valstybės pareiga išspręsti tokią situaciją derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros. Vienas iš interesų derinimo būdų yra asmens teisių ir laisvių ribojimas.⁷⁸ Ribojimo sąlygos tiek pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo doktriną, tiek pagal Konvenciją ir EŽTT praktiką, yra suprantamos panašiai.

Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai.⁷⁹ Iš šio straipsnio turinio aišku, kad ribojant šią žmogaus teisę turi būti laikomasi dviejų sąlygų: ribojimas turi būti nustatytas įstatymu ir skirtas apsaugoti įvardintas vertybes. Visgi Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarime nurodoma, kad pagal Konstituciją riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.⁸⁰ Vadinas, be dviejų Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų sąlygų, ribojimas turi

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 6/96 - 10/96. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Alkoholio kontrolės ir Tabako kontrolės įstatymų normos, kuriomis Lietuvoje draudžiama alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklama, bei Vyriausybės nutarimas, kuriuo nustatyti informacijos pripažinimo alkoholio reklama kriterijai, neprieštarauja Konstitucijai.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 34/2000-28/01. Seimo narių grupė prašė ištirti, ar neatlygintinis informacijos teikimas iš telekomunikacijų operatorių, operatyvinės veiklos subjektų teisė naudotis įmonių, įstaigų ir organizacijų turima informacija, neprieštarauja Konstitucijai.

atitikti ir dar dvi sąlygas: negali paneigti teisių ir laisvių prigimties ir esmės bei turi atitikti proporcingumo principą.

Įstatyminis įtvirtinimas nurodo, jog įstatymų leidėjas turi numatyti tokį ribojimą nacionaliniame teisės akte – įstatyme.⁸¹ 1996 m. gruodžio 19 d. Konstitucinis Teismas nutarimu nurodė, kad Vyriausybei deleguota teisė tvirtinti valstybės paslapčių sąrašą, prieštarauja Konstitucijos 25 straipsnio trečiajai daliai.⁸² Taigi tokiu reguliavimu nebuvo įgyvendintas Konstitucijos reikalavimas įstatymu nustatyti saviraiškos laisvės ribojimą. Visgi kiekvienam asmeniui įstatymu įtvirtintas ribojimas yra svarbus, kadangi tokiu būdu yra išpildomas teisėtumo reikalavimas: viešas paskelbimas, normų aiškumas ir vienoda asmenų galimybę susipažinti su tokiu teisės aktu,⁸³ leidžia asmenims numatyti ir preziumuoti, kokia gali būti pasekmė už netinkamą saviraiškos laisvės panaudojimą. Be to, įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų, kad viešoji valdžia (jos institucijos, pareigūnai) galės nedelsiant imtis veiksmų, kuriais būtų užkirstas kelias tokioms veikoms, kuriomis, dangstantis informacijos laisve, yra kėsiamasi į Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes.⁸⁴

Kita svarbi ribojimo sąlyga yra būtinumas apsaugoti Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtintus gėrius.⁸⁵ Ieškant atsakymo į klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtina

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija), Nr. 19/04. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismas prašė ištirti, ar patvirtintos Viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos VI, VII ir VIII skyriai, neprieštarauja Konstitucijai.

⁸² Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms.“, Nr. 3/96. Buvo sprendžiamas klausimas, ar Lietuvos Respublikos Seimas gali įstatymu deleguoti Vyriausybei teisę spręsti valstybės paslapties apsaugos klausimus, susijusius su žmogaus teisės į informaciją, apribojimų nustatymu.

⁸³ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Antrasis papildytas leidimas. Registrų centras: Vilnius, 2018, p. 104.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu nr. 290 „dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija), Nr. 19/04. Seimo narių grupė prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Lietuvos radijo ir televizijos statuto ir Radijo ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatos, nustatančios tuometinės Lietuvos radijo ir televizijos valdybos veiklos organizavimą, atitinka Konstituciją.

⁸⁵ Šie gėriai buvo aptarti magistro darbo 2.1 dalyje.

reikalingas demokratinėje visuomenėje, pirmiausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį, o antra, nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui.⁸⁶ Vadinasi, ribojimo būtinumas demokratinėje visuomenėje vertinamas ne tik apsaugant vertybę, tačiau ir parenkant tinkamą ir pagrįstą apribojimą, nesuteikiant nei vienai iš teisių ar laisvių didesnės apsaugos. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išaiškinta, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti.⁸⁷

Konstitucinis Teismas taip pat nurodo, kad galimi atvejai, kai atitinkamo ribojimo prasmingumas slypi konkrečios teisės (ar laisvės) prigimtyje arba kai atitinkamais apribojimais siekiama išvengti kolizijos su kitomis pagrindinėmis teisėmis. Minėtais atvejais pagrindinių teisių apribojimų pagrįstumas turėtų būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais. Svarbu ir tai, kad dažnai konfliktas kyla iš esmės tarp lygiaverčių konstitucinių teisinių vertybių, todėl tokiais atvejais atitinkamais apribojimais neturėtų būti smarkiai pažeidžiama buvusi jų pusiausvyra.⁸⁸ Galima daryti prielaidą, kad ribojimo būtinumas demokratinėje visuomenėje yra kompleksinis reiškinys, susidedantis iš kelių komponentų.

Kaip ir Konstitucijoje, taip ir tarptautiniu lygiu Konvencija yra nustačiusi ribojimo sąlygas. EŽTT nurodė, kad susitariančios valstybės, siekdamos nustatyti ribojimą, turi

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 6/96 - 10/96. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Alkoholio kontrolės ir Tabako kontrolės įstatymų normos, kuriomis Lietuvoje draudžiama alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklama, bei Vyriausybės nutarimas, kuriuo nustatyti informacijos pripažinimo alkoholio reklama kriterijai, neprieštarauja Konstitucijai.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000. Buvo prašoma ištirti, ar Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 50 straipsnio 3 dalis, kiek ji reguliuoja individualių įmonių atsakomybės klausimus, nuostata, kad teisės aktai, kuriais panaikinami delspinigiai už mokesčio administratoriui laiku nepraneštas žinias apie išmokėtas sumas, taikomi ir už teisės pažeidimus, padarytus prieš šių teisės aktų įsigaliojimą, tačiau tik tuo atveju, jei šie delspinigiai nebuvo išieškoti arba sumokėti, nuostata, kuria finansų ministrui pavedama nustatyti apskaitos dokumentų papildymo trūkstamais rekvizitais tvarką, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatoms.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 6/96 - 10/96. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Alkoholio kontrolės ir Tabako kontrolės įstatymų normos, kuriomis Lietuvoje draudžiama alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklama, bei Vyriausybės nutarimas, kuriuo nustatyti informacijos pripažinimo alkoholio reklama kriterijai, neprieštarauja Konstitucijai.

atsižvelgti ir į valstybės kultūrą, istoriją, teisinę sistemą.⁸⁹ Nors nacionalinės institucijos turi teisę apriboti šią laisvę, visgi yra priverstos tokį veiksma pateisinti. Turi būti identifiukuota saviraiškos laisvės bruožai: kokia saviraiškos forma buvo apribota (politinė, komercinė, meninė), priemonės, kuriomis buvo išraiška platinama (radijas, televizija) ir taip pat asmenims, kuriems buvo skirta (vaikui, suaugusiam ar kiekvienam).⁹⁰ Visgi EŽTT užduotis yra peržiūrėti nacionalinių institucijų ir teismų sprendimus, kuriuos priėmė pagal savo galią, ir turi įsitikinti, ar valdžios institucijos taikė standartus, kurie turi atitikti Konvencijos 10 straipsnį.⁹¹

Konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad naudojantis saviraiškos laisve, egzistuoja pareigos ir atsakomybės.⁹² Pareigų pažeidimas tokiu atveju suponuoja gresiančią atsakomybę. Valstybės institucijos, tokios kaip teismai, prokuratūra, policija, kitos teisėsaugos institucijos, gali imtis veiksma siekiant šią laisvę suvaržyti ar kitaip apriboti. EŽTT kiekvienu atveju vertina tris sąlygas: ribojimo teisėtumą – ar toks ribojimas yra nustatytas įstatymu; kokią EŽTK vertybę siekia apsaugoti toks ribojimas; ar toks ribojimas būtinas demokratinėje visuomenėje.⁹³ Nacionalinių institucijų paskirtas Konvencijos 10 straipsnio apribojimas turi būti proporcingas siekiamam tikslui pasiekti ir pagrįstas tinkamais, pakankamais motyvais.⁹⁴

EŽTT pirmiausia yra tikrinamas teisės aktas, kuris yra įtvirtinęs ribojimą. Ribojimas turi būti nustatytas aukščiausią galią turinčiame teisės akte – įstatyme.⁹⁵ EŽTT praktikoje nuosekliai teigiama, kad įstatymas turi būti viešas, prieinamas, nuspėjamas ir numatomas.⁹⁶

Antroji sąlyga – turi būti nustatyta, kokia vertybė ginama iš Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies.⁹⁷ Galimų saviraiškos laisvės ribojimo pagrindų sąrašas yra baigtinis, o

⁸⁹ MENDEL, Toby. *Freedom of Expression: A Guide to the Interpretation and Meaning of Article 10 of the European Convention on Human Rights*. Centre for Law and Democracy, p. 3. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806f5bb3>>.

⁹⁰ MACOVEI, Monica. *A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks. 2nd edition*. German: Council of Europe, 2004, No. 2. p. 7. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168007ff48>>.

⁹¹ MENDEL, Toby. *Freedom of Expression: A Guide to the Interpretation and Meaning of Article 10 of the European Convention on Human Rights*. Centre for Law and Democracy, p. 4. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806f5bb3>>.

⁹² Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

⁹³ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Antrasis papildytas leidimas. Registrų centras: Vilnius, 2018, p. 103-104.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 139.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 137.

⁹⁶ BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention on Human Rights. A handbook for legal practitioners*. Council of Europe, 2017, p. 34. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>>.

⁹⁷ Šios vertybės aptartos magistrų darbo 2.1. dalyje.

vietos valdžios institucijos negali teisėtai remtis jokiais kitais pagrindais, nepatenkančiais į 2 dalyje numatytą sąrašą.⁹⁸

EŽTT taip pat vertina ir tokio ribojimo būtinumą demokratinėje visuomenėje. Priimdami sprendimą pagal šį trečiąjį reikalavimą, turi būti taikomas proporcingumo principas ir atsakyta į klausimą ar priemonės naudojamam tikslui pasiekti buvo proporcingos. Tikslas šiuo atveju yra viena ar daugiau vertybių ir interesų, numatytų 2 dalyje, kurių apsaugai valstybės gali kištis į saviraiškos laisvę. Priemonės yra pats įsikišimas, t. y. konkreti priemonė, naudojama prieš asmenį, ribojant jo naudojamą saviraiškos laisvę.⁹⁹ Saviraiškos laisvės apribojimai galimi, jeigu siekiama nurodytų tikslų, vis dėlto tokie apribojimai turi būti aiškinami griežtai, o jų reikalingumas turi būti įtikinamas,¹⁰⁰ kadangi toks ribojimas negali būti atliktas vien politiniais sumetimais. Ribojimo reikalingumas suponuoja ir tai, kad kiekvienu atveju reikia įsitikinti, kad egzistuoja „neatidėliotinas socialinis poreikis“, reikalaujantis, kad būtų ribojimas naudotis saviraiškos laisve. Jeigu suvaržymas daromas teisėtu tikslu, tačiau pernelyg griežtomis priemonėmis, jis nebus laikomas proporcingu.¹⁰¹

Apibendrinant galima padaryti išvadą, kad Konstitucijoje ir Konvencijoje nurodytos ribojimo sąlygos beveik tapačios. Vienas svarbiausių vertinimo kriterijų yra proporcingumo principas kiekvienu ribojimo atveju. Nors asmeniui ir laiduojama laisvė reikšti savo nuomonę bei gauti informaciją, tačiau tiek Konstitucijos, tiek Konvencijos nurodytos sąlygos sudaro galimybes ginčo atveju ieškoti pusiausvyros tarp vertybių apsaugos.

⁹⁸ BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. *Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights. A handbook for legal practitioners*. Council of Europe: 2017, p. 43. [interaktyvus, žiūrėta 2020-04-11]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>>.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai*. Antrasis papildytas leidimas. Registrų centras: Vilnius, 2018, p. 139.

¹⁰¹ LANKAUSKAS, Mindaugas. *Balansavimas tarp teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje*. Vilnius: Teisės problemos, 2007, p. 111.

3. SAVIRAIŠKOS LAISVĖS IR KITŲ VERTYBIŲ KOLIZIJA

Kaip buvo nurodyta, saviraiškos laisvė nėra absoliuti. Jos ribojimo pagrindai yra būtinybė apginti valstybei ir visuomenei svarbias vertybes. Visgi egzistuojančios sankcijos ne visada geba apsaugoti kitus visuomenei svarbius gėrius. Siekdama garantuoti minimumą daugelio priimtų vertybių apsaugą, valstybė linkusi reaguoti griežtai ir taikyti sankcijas, taip siekdama apriboti dažnu atveju radikalesnę saviraiškos laisvę.

Tačiau kyla klausimas, kas nutinka, kai asmenys skirtingai supranta teisės normose įtvirtintas teises ir laisves? Tokiu atveju kyla konfliktai tarp doktrininio įtvirtinimo ir asmens interpretavimo. Saviraiškos laisvė, galima teigti, yra viena iš plačiausių laisvių, ką įrodo jau aptarta šios laisvės samprata. Šios laisvės sąvoka apima nesuskaičiuojamą galybę išraiškos būdų, kuriuos teismams ar kitoms ginčą sprendžiančioms institucijoms reikia suvokti kaip tinkamą išsireiškimą arba ne. Be to, tokiu atveju tampa sudėtinga įvertinti ir galimumo bei moralumo standartus.

Šioje magistro darbo dalyje bus nagrinėjami dviejų rūšių atvejai, kuriuose saviraiškos laisvė pasireiškia išimtinai meninės formos sukūrimu. Be to, situacijas jungia ir panaši tematika. Pirmuoju atveju tai įvykiai, susiję su saviraiškos laisvės ir religijos bei jos motyvų panaudojimu, antruoju – situacijos, susijusios su šios laisvės interpretavimu kaip neapykantos kurstymu.

3.1. Religijos apraiškos saviraiškos laisvėje

Egzistuoja situacijų, kuomet saviraiškos laisvė visuomenėje paliečia jautrias, tokias kaip religijos, temas. Religija – tai sudėtingas ir kompleksinis, ilgus amžius formuotas įsitikinimų darinys. Kiekvieno asmens gyvenime jos svarba yra individuali, todėl ir jos daromas poveikis yra skirtingas. Veiksmai, susiję su religija ir jos motyvais, gali sulaukti nepalankios visuomenės reakcijos, atsižvelgiant į žmogaus religingumą. Vadinasi, bet kokios meninės saviraiškos laisvės apraiškos naudojant religinius motyvus tampa kvestionuotinu išraiškos metodu. Tai dažnai nutinka todėl, kad žmonių elgesį visuomenėje reguliuoja ne tik teisės, moralinės, dorovinės normos, bet ir kitos socialinio pobūdžio taisyklės – religinės.¹⁰²

Lietuvoje pagal Konstitucijos 43 straipsnį¹⁰³ valstybinė religija nėra įtvirtinta, tačiau tai nereiškia, kad visuomenė yra neutrali religijos požiūriu. Valstybėje religinis

¹⁰² Dambrauskienė, G., et al. *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 56.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

neutralumas yra svarbus todėl, kad tai reiškia valstybės ir tikybos sričių, valstybės ir bažnyčių bei religinių organizacijų paskirties, funkcijų ir veiklos atribojimą.¹⁰⁴ Tai imperatyviai nurodo, kad tiek valstybė negali kištis į bažnyčios ir jos bendruomenės ir visos organizacijos veiklą, tiek atvirkščiai – bažnyčia neturi daryti įtakos valstybei ir jos institucijoms priimant sprendimus. Tačiau pastebima, kad Lietuvoje krikščioniškos bendruomenės atstovai gana aktyviai išreiškia savo pozicijas¹⁰⁵ ir siekia prisidėti prie valstybės formuojamos politikos, o tai veikia ir visuomenę.

Analizuojant tikėjimo statistiką Lietuvoje pagal Lietuvos statistikos departamento 2011 m. surašymo duomenis, Romos katalikams save priskyrė 2 mln. 350 tūkst. (77,2 proc.) gyventojų.¹⁰⁶ Statistiniai duomenys taip pat rodo, kad Romos katalikai pagal amžių ir procentus yra pasiskirstę taip: 21,4 proc. (nuo 0 iki 19 metų); 25,3 proc. (nuo 20 iki 39 metų); 28,7 proc. (nuo 40 iki 59 metų); 24,6 proc. (60 metų ir daugiau).¹⁰⁷ Apklausa tokiu pačiu klausimu buvo atlikta ir žinių portalo „DELFI“ užsakymu bendrovės „Spinter tyrimai“. Remiantis ja, praktikuojančiais katalikais, kurie reguliariai lankosi pamaldose, save laiko apie penktadalis Lietuvos žmonių (18,9 proc.), tuo tarpu trys penktadaliai, arba 60,2 proc. respondentų, teigia, kad yra nepraktikuojantys katalikai ir pamaldose lankosi tik ypatingomis progomis.¹⁰⁸ Nors pagal oficialius statistinius duomenis katalikybė yra labiausiai paplitusi šalyje, tačiau atliktos apklausos rezultatai rodo, kad apytiksliai 60 proc. žmonių šiai bendruomenei save priskiria labiau formaliais pagrindais. Linkstama prie to, kad Lietuvos visuomenės vertybių tyrimai atskleidžia, jog dauguma gyventojų

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. birželio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktu, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 23/98. Buvoprašoma ištirti, ar Švietimo įstatymo nuostatos, kuriose tik tradicinėms religinėms bendrijoms nustatytos privilegijos steigti bendras su valstybe ir savivaldybėmis švietimo įstaigas, joms suteikta teisė nustatyti šiose švietimo įstaigose pasaulėžiūros ugdymo reikalavimus, reikalavimus su ugdymu susijusiam personalui, organizuoti bendrai įsteigtų švietimo įstaigų vadovų ir pedagogų atestaciją ir kita, neprieštarauja Konstitucijai.

¹⁰⁵ Kreipimasis dėl naujos redakcijos Biomedicininų tyrimų etikos įstatymo (<https://lvk.lcn.lt/naujienos/,252>); Kreipimasis dėl Azartinių lošimų įstatymo redakcijos (<https://lvk.lcn.lt/naujienos/,213>); Kardinolo Audrio Juozo Bačkio kreipimasis į šalies vadovus Lietuvos Vyskupų Konfederacijos Šeimos reikalų tarybos vardu dėl namuose gimdyti norinčių šeimų žeminimo ir bauginimo (<https://lvk.lcn.lt/naujienos/,192>); LVK pirmininko arkivyskupo Sigitos Tamkevičiaus kreipimasis dėl naminės degtinės legalizavimo įstatymo (2010 09 21) (<https://lvk.lcn.lt/naujienos/,149>);

¹⁰⁶ Lietuvos statistikos departamentas. *Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybą*. Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai, p. 4. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/217110/Gyv_kalba_tikyba.pdf/1d9dac9a-3d45-4798-93f5-941fed00503f>.

¹⁰⁷ Ibidem, p. 6.

¹⁰⁸ Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Spinter tyrimai“. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <https://spinter.lt/site/lt/vidinis_noslides/vidmenu/36/tyrimu-metodai/publish/MjYzOzk7MDsw>.

priklauso vyraujančiai religijai tradicijos palaikymo sumetimais.¹⁰⁹ Taigi tikėjimas ir priklausymas religinei bendruomenei yra labiau paviršutiniškas nei dvasinis.

Religingumui daro įtaką trys¹¹⁰ svarbios individualios charakteristikos. Ypač aktualus yra amžiaus kriterijus. Vyresni žmonės dažniau lanko bažnyčią, religija jiems svarbesnė nei jaunesniems. Tai susiję su gyvenimo ciklu: sukūrus šeimą, patyrus daugiau gyvenimo išbandymų ir praradimų, su amžiumi prastėjant sveikatai, pradedama jausti didesnę tikėjimo poreikį.¹¹¹ Religijos svarba vyresnių amžiaus grupių žmonėms yra dažna gyvenimo atrama, todėl jos kritikavimas ar kitokių jiems nepageidaujamų veiksmų atlikimas kelia nepasitenkinimą. Taigi kuo asmuo jaunesnis, tuo didesnė tikimybė, kad naujoves jis priima teigiamai arba išlieka neutralus, priešingai negu vyresnio amžiaus žmonės. Visgi Lietuvos gyventojų tikėjimas procentine išraiška yra gana aukštas, tačiau analizuojant pasitelktus tyrimus, suvokiama, kad tai yra labiau tradicijos išlaikymo jausmas. Svarbu pažymėti, kad atsiradus tokiems dviprasmiškiems rodikliams, tampa neaišku, kiek Lietuvos visuomenė yra jautri religinių motyvų naudojimui kūrybiniais tikslais.

Tokie duomenys apie religiją Lietuvoje suponuoja išvadą, kad žmonės vis dėlto teigia, jog yra religingi, nors ir nepraktikuoja. Vis dėlto dalis žmonių religiją laiko vienu svarbiausių gyvenimo komponentų. Remiantis saviraiškos laisve ir naudojant religinius motyvus bene visuomet jaučiamas tikinčiųjų grupės nepasitenkinimas. Religingi žmonės tai laiko smerktiniais, nepagarbiais ir įžeidžiančiais veiksmais. Tokios situacijos Lietuvoje įvyko net kelios. Remiantis nacionalinių bei tarptautinių teismų ir kitų institucijų praktika, toliau bus siekiama atkreipti dėmesį į religijos ir saviraiškos laisvės priešpriešą Lietuvoje. Teismų praktikos pavyzdžiai bus pateikti chronologine tvarka, taip siekiant išvelgti institucijų ir teismų vertinimo pakitimus bei tendencijas konkuruojant minimiems gėriams.

3.1.1. Religinių simbolių reklamoje panaudojimo galimybės

2012 m. rudenį bendrovė UAB „Sėkmadienis“ (toliau – Pareiškėja) rengė naujos drabužių kolekcijos reklaminę kampaniją. Reklaminiuose plakatuose buvo pavaizduoti vaikinai ir

¹⁰⁹ ALIŠAUSKIENĖ, M.; SAMUILOVA, I. *Modernizacija ir religija sovietinėje ir posovietinėje Lietuvoje*. Vytauto Didžiojo universitetas: Kultūra ir visuomenė; socialinių mokslų žurnalas, 2013, 2, p. 79.

¹¹⁰ Tyrime išskiriama individualios charakteristikos yra: lytis, amžius ir religinė socializacija. Šiame darbe trumpai bus nurodoma amžiaus įtaka religingumui.

¹¹¹ ŽILIUKAITĖ, R.; POVILIŪNAS, A.; SAVICKA, A. *Lietuvos visuomenės vertybių kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 153. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Naujienos_Mokslo_pasiekimai/2016/lietuvos_visuomenes_vertybiu_kaita.pdf>.

mergina, dėvintys dizainerio sukurtus drabužius. Vienoje reklamoje pavaizduotas vaikinai ilgais plaukais, su plaukų raiščiu, aureole ir keletu tatuiruočių, vilkintis džinsus su reklaminiu užrašu „Jėzau, kokios tavo kelnės!“. Kitoje reklamoje pavaizduota jauna moteris, vilkinti balta suknele bei galvos apdangalu su baltomis ir raudonomis gėlėmis. Ji su aureole ir rankose laiko karoliukų vėrinį. Reklamos apačioje užrašyta „Marija brangi, kokia suknelė!“. O trečiojoje reklamoje pavaizduoti vyras ir moteris kartu, vilkintys tais pačiais drabužiais bei aksesuarais kaip ir pirmiau aprašytuose vaizdiniuose. Vyras sėdi atsilošęs, o moteris stovi prie jo, padėjusi vieną ranką jam ant galvos, o kitą – ant peties. Vaizdinio apačioje užrašyta „Jėzau Marija, kuo čia apsirengę!“. 2013 m. kovo 21 d. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba (toliau – VVTAT) nutarė, kad Pareiškėjos kolekcijos pristatymui užsakyta reklama pažeidė Reklamos įstatymo nuostatą dėl visuomenės moralės ir skyrė baudą.¹¹² VVTAT kaip vieną iš pagrindinių argumentų nurodė pagarbą religijai kaip moralinę vertybę, o tokios pagarbos religijai nesilaikymas pažeidžia visuomenės moralės principus.¹¹³

Vilniaus apygardos administraciniam teismui (toliau – VAAT) pateiktas Pareiškėjos skundas 2013 m. lapkričio 12 d. buvo atmestas kaip nepagrįstas.¹¹⁴ VAAT sprendimu nurodė, kad toks asmenų vaizdavimas ir simbolika nėra tik autoriaus vaizduotės sukurti personažai. VAAT vertindamas elementų visumą reklamoje nustatė, kad buvo tiesioginė aliuzija į religijos objektus, o tai yra draudžiama, kadangi iškraipo religinio simbolio pagrindinį tikslą – kreipimas į dievybę ar šventumą.¹¹⁵

Pareiškėja minėtą sprendimą apskundė Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui (toliau – LVAT), tačiau 2014 m. balandžio 25 d. skundas buvo atmestas.¹¹⁶ LVAT išaiškino, jog reklamos vaizdiniuose religinė simbolika naudota netinkamai, kadangi reklama akivaizdžiai kertasi su visuomenėje galiojančiomis moralės nuostatomis. Religija prisideda prie visuomenės narių moralės formavimo, religinio pobūdžio simbolika asmenų ir visuomenės dvasinių vertybių sistemoje užima reikšmingą vietą. Pasirinktas reklamos įgyvendinimo būdas neatitinka geros moralės bei krikščionių tikėjimo vertybių/sakralumo simbolių gerbimo principų.¹¹⁷

¹¹² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. sausio 30 d. sprendimas *UAB „SEKMADIENIS“ prieš Lietuvą* byloje, Nr. 69317/14.

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 12 d. sprendimas *administracinėje byloje UAB „Sėkmadienis“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba*, Nr. I-3214-331/2013.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 25 d. nutartis *administracinėje byloje UAB „Sėkmadienis“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba*, Nr. A-662-1027-14.

¹¹⁷ *Ibidem*.

Įdomu tai, kad 2014 m. rugpjūčio 21 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas paprašė teismo įvertinti proceso atnaujinimo galimybę Pareiškėjos byloje, kadangi suabejojo, ar pakankamai pasisakyta apie saviraiškos laisvę, tinkamai įvertintas šios laisvės ribojimo būtinumas ir proporcingumas.¹¹⁸ Visgi buvo nuspręsta proceso neatnaujinti, kadangi, anot LVAT, Konstitucijoje garantuota išraiškos laisvė nėra absoliuti ir gali būti apribota, ir vienas iš galimų apribojimų buvo įtvirtintas Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 1 punkte, o šiuo atveju prioritetas suteiktas pastarajam.¹¹⁹ LVAT taip pat nurodė, kad tinkamai buvo įvertinta pavartotų vaizdinių ir verbalinių priemonių visuma. Šiuo atveju buvo nuspręsta suteikti prioritetą visuomenės moralės principų gynimui prieš saviraiškos laisvę. Teisėjų kolegija nustatė, kad nebuvo visiškai paneigta saviraiškos laisvė.¹²⁰

Autorės nuomone, vertinant tokius nacionalinių teismų sprendimus ryškėja pozicija, kad teismai tokią reklamą vienareikšmiškai pripažino turinčią religinių simbolių. Visgi religijotyrininkas Donatas Glodenas kuria atoskyrą tarp aliuzijos (panašumo) į religinius simbolius ir religinius simbolius išreikštus „materialia forma“.¹²¹ Jis atkreipia dėmesį, kad aliuzijos gan aiškios ir bet kuris religiškai išprusęs žiūrovas daugmaž iškart supras, kokie tai asmenys, tačiau įrodyti, kad tai tikrai Jėzus ar Marija, būtų sudėtinga. Pasak religijotyrininko, turime tik aliuzijas į tokius religinius personažus“.¹²² Šio darbo autorei kyla natūralus klausimas, ar įmanoma sukurti visiškai originalų vaizdinį, kuris būti tik autoriaus vaizduotė. Kūrėjai dažnai ieško įkvėpimo ne tik jausmuose, žmonėse, miestuose, pastatuose, gamtoje, tačiau ir religijoje. Kiekvienas menininkas, kurdamas darbus, dėlioja įvairias detales, jas modifikuodamas, pritaikydamas prie viso kūrinio. Taigi sakyti, kad egzistuoja bent vienas darbas, kuriame nėra aliuzijų į kokius nors simbolius, abejotina.

Autorė atkreipia dėmesį, kad visų instancijų teismai vieningai nurodė, jog religinių simbolių naudojimas moraliniu požiūriu nėra galimas, todėl reklama negali būti naudojama viešai. Anot teismų, tai laikytina religijos svarbos pašiepimu, o tai yra moralės normų pažeidimas. Tokiais pagrindimais kuriama abejotino pobūdžio teismų praktika,

¹¹⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 25 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Sėkmadienis“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Nr. A-662-1027-14.

¹¹⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2014 m. balandžio 25 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Sėkmadienis“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Nr. A-662-1027-14.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ GLODENIS, Donatas. *Įrodykite, kad tai Jėzus ir Marija*. LRT: 2014, [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/42468/2000-lt-uz-jezu-sudzinsais-kaip-teismai-saugo-visuomenes-morale>>.

¹²² *Ibidem*.

kuria moralės nuostatos daugiausiai susiejamos su katalikybe. Nors ir negalima teigti, jog religija nepaveikė moralės, tačiau negalima ir teigti, kad moralė paremta išskirtinai šia religija. Taip teigiant yra sumenkinamos kitų tikėjimų bendruomenės, saugomos Konstitucijos 26 straipsniu.¹²³ Be to, socialinių mokslų daktarė Milda Ališauskienė kvestionuoja tokius teismo argumentus. Jai kyla klausimas, kaip teismas nustato, kokios moralės normos visuomenėje vyrauja ir kuri moralė yra gera.¹²⁴ Šiuo atveju platus moralės normų suvokimas teismų praktikoje suteikė galimybę moralės nuostatas labai artimai sieti su religiniais simboliais ir juos ginti tokia pačia apimtimi.

Konstitucinio teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarime nurodoma, jog žmogui laiduojama teisė laisvai formuoti savo nuomonę apie visuomeninius reikalus, laisvai juos aptarinėti, o to tikslas – ieškoti visuomenei rūpimos tiesos.¹²⁵ Pareiškėjos teigimu, reklama turėjo tik komercinę paskirtį – reklamuoti drabužių liniją ir nebuvo siekta sukelti visuomenėje diskusiją religiniais klausimais, visgi to nebuvo išvengta. Darytina prielaida, kad dėl tokio pobūdžio ginčo buvo inicijuotas Reklamos įstatymo pakeitimas, o tokio pasiūlymo teikėjai – Lietuvos Vyskupų Konferencija. Ši konferencija savo paramą projektui grindė tuo, kad būtina ginti tikinčiųjų žmonių interesus, kai reklamoje niekinami ar iškraipomi religiniai simboliai. Tačiau argumentuoti moralės normų pažeidimu yra sudėtinga, kadangi tai per daug neapibrėžta ir dėl to sunkiai pritaikoma. Tokia Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 1 punkto nuostata nėra veiksminga saugant tikinčiųjų interesus.¹²⁶ Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalis buvo papildyta 10 punktu, kuriame nurodoma, kad reklama draudžiama, kai yra niekinami Lietuvoje įregistruotų religinių bendruomenių religiniai simboliai.¹²⁷ Naujoji redakcija įsigaliojo 2013 m. rugpjūčio 1 d. Taigi po 2013 m. kovo 21 d. VVTAT sprendimo buvo siekiama sukurti naują reguliavimą, susijusį su religinių simbolių naudojimo apsauga. Po Reklamos įstatymo pakeitimo religiniai simboliai saugomi šio įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 10 punktu. Tačiau religiją, pagal suformuotą teismų praktiką, tokiu atveju, autorės nuomone, galima ginti ir šio įstatymo 1 punktu. Toks naujas įstatyminis religinių simbolių naudojimo

¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

¹²⁴ ALIŠAUSKIENĖ, Milda. *Teismo sprendimas atrodo atitrūkęs nuo tikrovės*. LRT: 2014, [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/42468/2000-lt-uz-jezu-su-dzinsais-kaip-teismai-saugo-visuomenes-morale>>.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 14/97. Apylinkės teismas prašė Konstitucinio Teismo ištirti ar Valdininkų įstatymo norma, kuria reglamentuojama, koku būdu valdininkai gali pareikšti apie savo nesutikimą su valstybės valdžios institucijų vykdoma politika, atitinka Konstituciją.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių papildomo komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto (NR. XIP-4682ES)“, 2012 m. spalio 17 d. Nr. 113-P-36.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-07-31, nr. 64-1937.

apribojimas suponuoja išvadą, kad siekiama religinius simbolius suvokti kaip neliečiamus ir nenaudotinus, išskyrus religinius tikslus. Be to, tokiu būdu yra apribojama saviraiškos laisvė kurti naudojant šiuos simbolius, kadangi tikėtina, kad religinių simbolių naudojimas bus kvestionuojamas kaip legitimus.

Pareiškėja dėl galimo Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo kreipėsi į EŽTT, o EŽTT 2018 m. sausio 30 d. pripažino šio Konvencijos straipsnio pažeidimą.¹²⁸ EŽTT nusprendė, kad tokia reklama iš pirmo žvilgsnio neatrodo be reikalo įžeidžianti ar nepagarbi, ji nekursto neapykantos dėl religinių įsitikinimų ir nepagrįstai ar užgauliai neužsipuola religijos.¹²⁹ Institucijų argumentai, kad reklama pažeidė visuomenės moralės principus, nes religiniai simboliai buvo naudojami „lengvabūdiškai“, „iškraipant [jų] pagrindinį tikslą“ ir buvo „netinkami“, EŽTT nuomone, yra deklaratyvūs ir migloti, pakankamai nepaaiškinantys, kodėl nebuvo galima naudoti religinių simbolių tokioje reklamoje. EŽTT pažymi, kad vienintelė tikinčiųjų grupė, su kuria buvo konsultuojamasi, tai Romos katalikų bažnyčia, nors Lietuvoje yra įvairių kitų krikščionių ir ne krikščionių religinių bendruomenių. Nacionaliniuose sprendimuose vartojamos abstrakčios formulotės parodo, kad valdžios institucijos teikė absoliučią pirmenybę tikinčiųjų jausmams ir tinkamai neatsižvelgė į Pareiškėjos teisę į saviraiškos laisvę.

Vieno iš teisėjų Vincento A. de Gaetano nuomone, EŽTT Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas buvo pripažintas siauru pagrindu. Visgi, teisėjo nuomone, tokioje reklamoje nebuvo nieko, ką, net pasitelkus lakiausią fantaziją, būtų galima laikyti įžeidimu ar religinių simbolių niekinimu.¹³⁰ Tačiau Lietuvos Vyskupų Konferencijos pirmininko arkivyskupo Gintaro Grušo nuomone, EŽTT nepastebėjo Jėzaus ir Marijos atvaizdų profanacijos komerciniais ir pasipelnymo tikslais, o toks sprendimas atvėrė kelią verslui pelnytis kitų visuomenės narių orumo sąskaita¹³¹.

Šio darbo autorė atkreipia dėmesį, kad EŽTT pirmiausia vertina reklamos sukeliama įspūdį. Taigi egzistuoja subjektyvus, moralinis teisėjų vertinimas, kurį galima laikyti kaip vieną iš kriterijų vertinant reklamos galimumą. Visuose institucijų ir teismo sprendimuose EŽTT išvelgia griežtą draudimą naudoti religinius simbolius reklamoje ir paviršutiniškai argumentuotus sprendimus. Nacionalinių teismų argumentacijoje moralės ir katalikiškos normos suartinamos, tačiau moralės sampratai įtaką daro, be kita ko, kitos

¹²⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. sausio 30 d. sprendimas *UAB „SEKMADIENIS“ prieš Lietuvą* byloje, Nr. 69317/14.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininko arkivyskupo Gintaro Grušo komentaras *dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo byloje UAB „Sėkmadienis“ prieš Lietuvą* (Nr. 69317/14). [interaktyvus, žiūrėta 2020-03-20]. Prieiga per internetą: <<https://lvk.lcn.lt/naujienos/retrospektyva,296>>.

Lietuvoje egzistuojančios religinės bendruomenės, kurių tradicijos bei dogmos demokratinėje visuomenėje turi būti gerbiamos tokia pačia apimtimi.

Autorė pastebi, jog analizuojant šią reklamą saviraiškos laisvės atžvilgiu, ši laisvė ir jos aktualumas ginče jaučiami menkai. Siekis apriboti tokio pobūdžio reklamą Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 1 punkto nuostatomis, suponuoja tai, kad tolerantiškumas kūrėjui ir jo saviraiškos laisvei yra ribotas. Sprendimuose vartojami bendriniai, nieko konkretaus ir precedentinio nesukuriantys teismų argumentai, autorės nuomone, suponuoja siekį bet kokiū būdu apriboti religinių simbolių naudojimą reklamoje. Tokia vystoma teismų praktika, kai nėra detalizuojama konkretūs kriterijai, suponuoja teisinio tikrumo trūkumą, o sprendimą padaro neaiškiu ir sudėtingu. Teismai tokiu aiškinimu nesukūrė konkrečių ginčo sprendimo taisyklių, kokios būtų taikomos, jeigu panašaus pobūdžio reklama būtų vėl kvestionuojama Lietuvoje. Visgi kurti argumentus, turinčius stiprią argumentaciją moralės normų pažeidimo atveju, kaip matyti iš teismo argumentų, sudėtinga. Tokių normų nekonkretumas, abstraktumas ir individualumas lemia painų teisinio ginčo sprendimo pagrindimą.

3.1.2. Religinių simbolių iškraipymo ribos reklamoje

Kaip buvo minėta, drabužių reklama, vaizduojanti religinius simbolius, LVAT buvo pripažinta kaip pažeidžianti moralės normas. Tokia teismų suformuota praktika buvo sekama ir po beveik trejų metų, kai kilo dar vienas teisinis ginčas, susijęs su religiniais simboliais ir jų naudojimu reklamoje.

UAB „Kiaulių valdovai“ (toliau – Pareiškėja) į viešumą buvo pateikusi reklamas, kurios buvo susijusios su religija ir jos simboliais. Nors ginčas kilo dėl šešių¹³² reklamų,

¹³²Reklamoje Nr. 1 yra matyti atversta, didelė knyga, pastatyta tekstu į apačią bei aptaškyta neaiškia mase. Ant knygos viršelio yra pateiktas tekstas "VIEŠPATIE, AŠ REGIU!" bei pavaizduotas kryžius. Šalia atverstos knygos yra išmėtyti išplėšyti knygos puslapiai, kuriuose yra dalinai įžiūrimas tekstas "Garbės slėpinys Jėzaus žengimas į dangų", o šalia pateiktas sumuštinis. Šalia reklamos pateiktas ir bendrovės komentaras: "Vakar buvo daug postų facebooke su hashgtagu #prayforparis Ironishka, nes aklas zhmoniū tikėjimas aukshtesnėmis galiomis, o ne jų pachiū veiksmais ir veiksniū pasekmėmis ir sukelia visą dramą. Shiandien-sekmadienis, "shventa diena", bet shiandien mes nesiūlom niekam eiti i bazhnychią, degti zhvakeliū ir melstis. Tai būtų didelis pazheminimas tiem, kurie zhuvo dėl religiniū fanatikū kaltės. Zhmogaus gyvybė neturi vertės, kai gyvenimi tik iliuzija apie pomirtinį gyvenimą. Mes gyvename vieną kartą ir turime mėgautis kiekvienu momentu. Shiandien sekmadienis, ir mes shvenchiam gyvenimą ir shluostomės barzdas kvailomis maldomis. #peaceforparis #fuckreligion".

Reklamoje Nr. 3 bendrovė panaudojo tą pačią reklamą kaip ir reklama Nr. 2, tik ant besišypsancio vyro (Jėzaus Kristaus) krūtinės yra uždėti "X" formos ženklai. Bendrovė prie šios reklamos pateikė komentarą: "Keule Ruke vieshai atsiprasho visu, kuriuos izheide musu kaledinis pasveikinimas, noredami atpirkti savo kalte postiname specialiai jautriu nervu zmonems skirta cenzuruota versija ir primename, kad necenzuruota atviruka bei lipduka galite isigyti tik musu restoranuose uz simboline 1 euro auka".

tačiau šiame darbe bus nagrinėjamos tik dvi. Reklama Nr. 5 vaizdavo Pareiškėjos gaminamą ir parduodamą maistą (dešrelės, bulvytės, padažas bei gėrimas), o šalia – religinis asmuo Jėzus Kristus, kuris lyg rekomenduotų šį maistą.¹³³ Reklamoje Nr. 2 matyti apatinės kelnaitės, ant kurių pateiktas užrašas "KEULĖ RŪKĖ", mūvintis besišypsantis vyras, prikaltas prie kryžiaus, kurio apačioje yra uždėtas raudonas šventinis kaspinas. Vyro kūnas yra suvarstytas raišteliais, ant galvos yra uždėtas į kanapes panašių augalų vainikas. Vyras rankoje laiko padažo buteliukus, o iš jų yra išspaustas padažas, kuriuo yra padarytas užrašas "KEULĖS KALĖDOS UZH ROJU ŽEMĖJE".¹³⁴

2017 m. spalio 5 d. VVTAT nutarimu¹³⁵ nusprendė Pareiškėjai taikyti baudą už Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 1 ir 10 punktų pažeidimą. Reklama Nr. 5 buvo pripažinta kaip pažeidžianti visuomenės moralės normas,¹³⁶ o reklama Nr. 2 buvo pripažinta niekinanti Lietuvoje įregistruotų religinių bendruomenių religinius simbolius.¹³⁷

Pareiškėja tokį sprendimą apskundė VAAT, o skundas 2018 m. kovo 2 d. buvo patenkintas iš dalies.¹³⁸ Analizuojant šio teismo argumentus, pastebima, kad Vilniaus apygardos administracinis teismas vadovaujasi EŽTT formuojama praktika. VAAT nurodė, kad reklama Nr. 5 nepažeidė moralės normų. VVTAT rėmėsi tik Lietuvos Vyskupų Konferencijos nuomone, o nurodyti argumentai neišsamūs ir nepaaiškinantys priežasčių, kurios lėmė Reklamos įstatymo pažeidimą.

Tačiau dėl reklamos Nr. 2 VAAT sutiko su VVTAT nuomone ir pritarė dėl Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 10 punkto pažeidimo. Reklamos pažeidimo konstatavimą sustiprino ir Pareiškėjos socialiniame tinkle „Facebook“ paskyros „Keulė

Reklamoje Nr. 4 pastatyti reklamos Nr. 2 paveikslukai bei raudona kalėdinė eglutė, ant kurios, kaip kalėdiniai žaislai, yra pakabinti apversti kryžiai su Nukryžiuotuoju. Prie reklamos Nr. 4 taip pat pateiktas bendrovės komentaras - "Munchinam Keulėj today iki 20:00".

Reklamoje Nr. 6 yra du vyrai, rodantys nepagarbius, įžeidžiančius gestus, o už jų, ant sienos nutapyta pusnuogė moteris su aureole, kuri lyg uždėda rankas ant minėtų dviejų vyrų pečių, taip pat šalia pavaizduotas delfinas. Prie reklamos Nr. 6 yra pateiktas bendrovės komentaras: "Po tokio tūso kaip vakar tik atgailauti Shvch. mergeles glėby Shįvakar nuo 20:00 skerdžiam Baltąjį Kir? #skerdiena #keuleruke".

¹³³ „Ulialia deshrychiū kompleks visose Keulėse-su bulvytēm ir padazhu(krienū arba agurkiniu) ir gėrimu nuodēmem nuplaut uzh 4€ (mokeschiai įskaichiuoti)#keuleruke“

¹³⁴ Šalia reklamos pateiktas ir UAB "Kiaulių valdovai" komentaras: " Tik prasidėjus adventui sulaukėme dieviško apsiireiškimo. Virš mūsų cecho prashvito dangus ir pasirodė baltas balandis. Jis tarė: "Aš nenoriu, kad Žemėje per Kalėdas sklistū smurto vaizdai, juos turi pakeisti malonumai. Per šį adventą kaip koks Starbucksas jūs paleisite specialią take away pakuotę bei atvirukus ir lipdukus su besishypsančiu barzdotu seksualiu vyru pririštu prie malonumū kryžiaus raudonomis virvėmis ir pasidabinusiu kanapių vainiku ir dalinsite juos žmonėm už €1 auką Pilaitės bažnycios statybai". Mes ne viska supratom,bet pamanėm kad balandžių keliai yra nežinomi ir su iliustratoriaus Algirdo Padleckio pagalba įgyvendinom šį Kalėdinį apreiškimą.Keulės Kalėdos prasideda - uzh Rojų Zhemėje!“

¹³⁵Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. 2017 m. spalio 5 d. nutarimas „DĖL UAB "KIAULIŲ VALDOVAI" LIETUVOS RESPUBLIKOS REKLAMOS ĮSTATYMO PAŽEIDIMO“, Nr. 12R-40.

¹³⁶ Tokiu būdu buvo pritaikytas Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 1 punktas.

¹³⁷ Tokiu būdu pažeidė Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 10 punktą.

¹³⁸ Vilniaus apygardos administracinis teismas. 2018 m. kovo 2 d. sprendimas administracinėje byloje UAB „Kiaulių valdovai“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Nr. e1-782-643/2018.

rūkė“ lankytojų ir sekėjų komentarai.¹³⁹ VAAT nurodė, jog religinės bendruomenės neturi toleruoti ir priimti pareiškėjos pozicijos, kuria siekiama paneigti religinius simbolius juos išniekinant.

Bendrovė pateikė apeliacinį skundą LVAT, o 2020 m. sausio 15 d. buvo nuspręsta, kad pirmos instancijos teismas tinkamai identifikavo reklamos Nr. 2 pažeidimą dėl Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 10 punkto.¹⁴⁰ LVAT nurodė, kad Skelbime Nr. 2 elementų visuma: besišypsantis ir šventiškas Nukryžiuotasis, ant galvos uždėtas kanapių vainikas ir kitos detalės rodo, kad reklama buvo siekiama pašiepti religinį simbolį.¹⁴¹ Teismas nurodė, kad Pareiškėja tikslingai siekė užgauti, sumenkinti religinius simbolius, kurie yra gerbiami religinėje bendruomenėje.

Nagrinėjamu atveju moralės normų nepažeidimas, autorės pastebėjimu, siejamas su EŽTT vystoma praktika. Teismai sudarė galimybę religinį simbolį naudoti reklamoje tokiaame kontekste. Visgi religinis simbolis šiuo atveju reklamoje Nr. 5 nebuvo paveiktas kokiomis nors naujomis detalėmis ar simboliais. Analizuojant reklamos turinį nėra konkrečių asociacijų, kurios suponuotų moralės normų pažeidimą. Vis dėlto reklamos Nr. 2 turinys yra kitoks. Šioje reklamoje priešinami istoriniai faktai, siekiama sukurti džiaugsmingą emociją, naudojant primityvius dalykus – vadinasi, yra iškreipiamas religinis simbolis. Religinio simbolio naudojimo pažeidimą lėmė detalės, kurios panaikino religinio simbolio skleidžiamą žinutę ir pagrindinę mintį.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad VAAT siekia atskirti religinių simbolių niekinimą ir religinių simbolių neigimą. Religijos laisvė, garantuojama Konstitucijos 26 straipsniu, suteikia galimybę ne tik išpažinti tikėjimą, tačiau ir neišpažinti jokio tikėjimo, būtent tokiu būdu neigiant religijos egzistavimą. Vis dėlto, svarbu padaryti atoskyrą tarp religijos niekinimo ir religijos neigimo. Niekinimu yra sumenkinama, paminama pagarba

¹³⁹ Komentarų pavyzdžiai: „Tai yra patyčios krikščionių atžvilgiu, o tokiais postais užtikrinate, kad aš čia tikrai nesilankysiu ir nesiūlysiu to savo draugams. O jei čia jūsų joke‘as, tai nejuokinga ir visiškai žemas lygis“, o Bendrovė į vieną iš jų atsakė: „Kai krikščionys nustos primetinėti savo vertybes visai likusiai visuomenei, tada mes nustosim iš jų juoktis. Manot, kad sperma šventa? Valio, nenaudokit prezervatyvų. Manot, kad embrionas yra gyvybė ir jo negalima šaldyti? Valio, nešaldykit savo embrionų. Manot, kad per adventą reikia būti rimtiems ir susikaupusiems? Valio, būkit. Bet neaiškinkit, kad ir kitiems tą patį reikia daryti. Nenorit matyti linksmo Jėzaus? Nežiūrėkit. Be ne padavinėkit į teismą mūsų už tai, kad mes nenorime matyti jo nukankinto ir prikulto su vinimis“.

¹⁴⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. 2020 m. sausio 15 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Kiaulių valdovai“ v. *Valsybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba*, Nr. eA-1606-492/2019.

¹⁴¹ Kaip minėta, Nukryžiuotasis pateiktas besišypsantis ir šventiškas, tačiau Jėzaus Kristaus nukryžiuojimas tikinčiajam siejasi su skausmu, kančia, auka dėl žmonių, tikėjimo. Nukryžiuotajam ant galvos yra uždėtas erškėčių vainikas, kuris simbolizuoja kančią ir skausmą, o aptariamoje reklamoje ant Nukryžiuotojo galvos uždėtas kanapių vainikas. Kanapės yra psichotropinė, svaiginamoji medžiaga, kurios pavartojęs asmuo jaučiasi atsipalaidavęs, kalbesnis. Taigi, skausmas ir kančia yra supriešinami su svaigalais ir atsipalaidavimu. Be to, panaudoti du visiškai skirtingi ir priešingi religinio asmens laikai – gimimas (šv. Kalėdos) ir mirtis (nukryžiuojimas). Taip pat Nukryžiuotasis pavaizduotas apvyniotas raudonu kaspiniu tarsi dovana ir tai, teismo nuomone, tik dar labiau sustiprina tikėjimui išreikštą panieką.

kito asmens išpažįstamai religijai, teigiant, kad tokia egzistuoja, tačiau nėra verta būti gerbtina. Vienas esminių skirtumų tarp šių sąvokų yra neigiamomis emocijomis grįsta asmens intencija sumenkinti atitinkamą religiją. Vis dėlto, gali nutikti ir atvejų, kuomet per didelis religijos neigimas gali peraugti į neapykantą religijai, kadangi tarp šių dviejų aspektų egzistuoja plona riba.

3.1.3. Reklamos galimybės apeigų metu

2018 m. rugpjūčio mėnesį virtualioje erdvėje pasklido vaizdo ir garso įrašas, kuriame atliekami veiksmai tapo teisinių diskusijų objektu. Dalis Lietuvos visuomenės kvestionavo veiksmus, kurie galimai pažeidė tikinčiųjų laisvę.

2018 m. rugpjūčio 15 d. apie 9 val. Šv. Mišios Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje turėjo vykti iškilmingas Žolinių paminėjimas. Prieš pat mišias įžengė trys kunigais persirengę aktoriai. Tuo metu vyko bendra tikinčiųjų rožinio malda, išpažinčių klausymas. Vienas iš asmenų atsistojęs bažnyčios viduryje tikinčiųjų akivaizdoje garsiai lenkų kalba ragino parapijiečius atvykti į „tikėjimą sustiprinantį“ renginį „Zero Show“ bei siūlė ir dalino suktines. Tokiems veiksams prokuroras pareiškė kaltinimus pagal BK 171 straipsnį¹⁴².

2019 m. spalio 15 d. Vilniaus regiono apylinkės teismo Šalčininkų rūmai konstatavo, kad dėl veikos mažareikšmiškumo visi kaltinamieji atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės.¹⁴³ Nuosprendyje teisėja nurodė, kad nors veiksmai ir formaliai atitinka veikos, numatytos BK 171 straipsnio požymius, tačiau nėra tiek pavojingi, kad būtų pagrįstas baudžiamosios teisės priemonių taikymas.

Prokuroras pateikė apeliacinį skundą, kurį 2020 m. kovo 11 d. VAT iš dalies tenkino.¹⁴⁴ VAT nurodė, kad Konstitucija ir Konvencijos 10 str. garantuoja žmogaus teisę reikšti įsitikinimus, tačiau nagrinėjamoje byloje jokie įsitikinimai nebuvo reiškiami. Kaltinamųjų pasirodymo bažnyčioje prasmė tikintiesiems liko neaiški, o filmuota buvo reklamuojant komercinį renginį. VAT tokius veiksmus kvalifikavo kaip komercinio renginio viešinimą, o tai nieko bendro neturi nei su Konstitucijoje, nei su Konvencijoje

¹⁴² BK 171 straipsnyje teigiama, kad tas, kas necenzūriniais žodžiais, įžūliais veiksmais, grasinimais, patyčiomis ar kitais nepadoriais veiksmais sutrikdė valstybės pripažintos religinės bendruomenės ar bendrijos pamaldas ar kitas apeigas arba iškilmes, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.

¹⁴³ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. kovo 11 d. nuosprendis baudžiamosioje byloje Nr. 1A-75-497/2020.

¹⁴⁴ *Ibidem*.

įtvirtinta teise teisėtai reikšti savo įsitikinimus.¹⁴⁵ VAT nurodė, kad tokie veiksmai negali būti vertinami kaip saviraiška, ir antra – net jei taip, ši jų teisė yra ne absoliuti, bet ribota, atsižvelgiant į kitos visuomenės grupės – tikinčiųjų interesus.¹⁴⁶

Autorės nuomone, VAT tokius veiksmus vertino tik per baudžiamosios teisės prizmę, o saviraiškos laisvės išraiškos liko neįvertinta. Nors teismas ir nurodė, kad tokie veiksmai neturi sąsajos su teise reikšti įsitikinimus, visgi, autorės nuomone, tai nereiškia, kad saviraiškos laisvės tokiam poelgyje nėra. Konstitucijos 25 straipsnis, kaip jau buvo analizuota šiame darbe, susideda iš dviejų dalių: teisės turėti įsitikinimus bei juos reikšti ir informacijos laisvės. Konstitucinis Teismas 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarime¹⁴⁷ nurodė, kad Konstitucijoje įtvirtinta informacijos laisvė apima ir reklamos laisvę. Vadinasi, nors VAT ir konstatavo, kad ši reklama negali būti siejama su teise reikšti įsitikinimus, tačiau į informacijos laisvės sampratą tokie veiksmai patenka. Konstitucinio Teismo išaiškinta, kad reklamai būdingi bent du požymiai: 1) tikslas – skatinti vartoti reklamuojamą dalyką arba vykdyti kitus reklamuotojo užsakymus; 2) atlygintinumas – tiesiogiai didinti pelną arba tai užsitikrinti ateityje.¹⁴⁸ Šiuo nagrinėjamu atveju – buvo raginama atvykti į renginį ir taip užsitikrinti finansinę naudą vėliau, todėl abu šiuos požymius atitinka. Taigi VAT galėjo nagrinėti tokius veiksmus saviraiškos laisvės plotmėje, bent jau iš informacijos laisvės perspektyvos.

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentas V. Vaičaitis atkreipė dėmesį į tai, kad menininkai patys atėjo į bažnyčios pastatą, kuris yra skirtas tikėjimui išpažinti bei religinei laisvei praktikuoti. Menininkai patys „įsiterpė“ į konkrečios bendruomenės tikinčiųjų teisių erdvę, o tikintieji niekaip neribojo menininkų žodžio ir kūrybos laisvės. Todėl minėto incidento atveju menininkų žodžio ir kūrybos laisvė negali būti ginama

¹⁴⁵ Renginys buvo reklamuotas socialinio tinklo „Facebook“ paskyroje paskelbus bažnyčioje darytą vaizdo įrašą.

¹⁴⁶ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2020 m. kovo 11 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-75-497/2020.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. rugsėjo 29 d. „Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002 m. birželio 4 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 15/02. Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Farmacinės veiklos įstatymo nuostata, draudžianti per radiją, televiziją, kitas elektronines informacijos priemones pateikti informaciją apie receptinius vaistus bei tokius vaistus reklamuoti, neprieštarauja Konstitucijai.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 6/96 - 10/96. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė prašė ištirti, ar Alkoholio kontrolės ir Tabako kontrolės įstatymų normos, kuriomis Lietuvoje draudžiama alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių reklama, bei Vyriausybės nutarimas, kuriuo nustatyti informacijos prapažinimo alkoholio reklama kriterijai, neprieštarauja Konstitucijai.

tokia pat apimtimi kaip tikinčiųjų bendruomenės narių religinė laisvė.¹⁴⁹ Autorius šiuo atveju teikia prioritetą tikinčiųjų laisvei bendruomenėje išpažinti savo tikėjimą. Bažnyčioje nustatytas pamaldų laikas suponuoja asmeniui teisę nevaržomai naudotis Konstitucijos 26 straipsnio teise. Bažnyčioje susirinkusius žmones vienija pagarba tikėjimui ir kitiems. Tokie „įsiveržimai“ į religijos laisvę sukuria baimę, kursto konfliktus tarp skirtingo požiūrio į tikėjimą asmenų. Lietuvoje, demokratine santvarka grindžiamoje valstybėje, Konstitucijos 25 straipsniu kiekvienam asmeniui suteikiama teisė išreikšti savo įsitikinimus, tačiau egzistuojantys ribojimai suponuoja, kad ne visi veiksmai bus laikomi teisėti ir galimi. Autorės nuomone, tokie veiksmai sumenkino tikinčiuosius, sukūrė konfliktą visuomenėje.

Visos trys bylos turi tris bendrus bruožus: saviraiškos laisvė, religija bei jos simboliai ir reklama. Kiekvienu atveju reklamų turinio skirtingumas lemia ir jų suvokimą tiek teismo procese, tiek viešojoje erdvėje. Pastebėtina, kad vertinant saviraiškos laisvės ribas, metų eigoje tos ribos plėtėsi ir buvo naudojamos kiek radikalesnėmis formomis.

Drabužių reklama, susijusi su religiniais simboliais, ir jos ribojimas nagrinėtas net EŽTT, kur visų nacionalinių institucijų ir teismų sprendimai buvo išanalizuoti ir pripažinti kaip neargumentuoti, todėl nulemiantys Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą. Ši reklama, lyginant ją su „*Keulė Rūkė*“ ir bažnyčioje įvykusiū įvykiu, nacionalinių teismų pripažinta kaip pažeidžianti moralės nuostatas, iš šių dienų perspektyvos toks sprendimas kritikuotinas.

Iki 2013 m. rugpjūčio 1 d. religinių simbolių apsauga reklamoje buvo ginama naudojantis Reklamos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 1 punkte įtvirtinta visuomenės moralės kategorija. Drabužių reklamos atveju tokių religinių simbolių tiesioginės įstatyme įtvirtintos apsaugos nebuvimas sudarė sąlygas, institucijoms religinius objektus tapatinti su moralės nuostatų pažeidimu. Visgi nuo 2013 m. rugpjūčio 1 d. įsigaliojo pakeistas Reklamos įstatymas, kuris buvo papildytas nuostata, draudžiančia reklamą, kurioje niekinami ar iškraipomi religiniai simboliai.¹⁵⁰ Tokiu būdu buvo įtvirtinta tiesioginė religinių simbolių apsauga. Šio naujo straipsnio punkto taikymas buvo pateiktas reklamos „*Keulė rūkė*“ atvejo vertinimui. Reklamos įstatymo pakeitimas bei EŽTT konstatavimas, kad VVTAT nutarime nėra jokių konkrečių argumentų dėl moralės normų pažeidimo, jokių kriterijų, kuriais būtų galima remtis, lėmė tai, kad pirmos instancijos teismas nepripažino moralės normų pažeidimo reklamos Nr. 5 atveju. Vis dėlto, akivaizdu, kad

¹⁴⁹ VAIČAITIS, Vaidotas. *Konstituciniai pamąstymai apie incidentą Turgelių bažnyčioje*. Laisvos visuomenės institutas, 2018. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://laisvavisuomene.lt/konstituciniai-pamastymai-apie-incidenta-turgeliu-baznycioje/>>.

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1937.

religinių motyvų pažeidimai buvo pakankamai aiškūs – priešinami istoriniai įvykiai, nesuderinamos su tokiu religiniu simboliu šventinės detalės, draudžiamų psichotropinių medžiagų nurodymas reklamoje. Šis atvejis svarbus ir tuo, jog minimame procese buvo bandoma daug aktyviau įrodyti, kad sukurta reklama yra saviraiškos laisvės objektas. „Keulė rūkė“ reklama buvo gana provokuojanti, reklamos skleidėjai teigė, kad ir tokios šokiruojančios idėjos turi būti gerbiamos kitų, tačiau teismas nurodė, jog negalima paneigti religinius simbolius juos išniekinant. Nors ši bendrovė, kaip pati teigia, kurdama provokuojančias reklamas ragina visuomenę keistis, natūraliai kyla klausimas, ar tokiu būdu remtis saviraiškos laisve galima. Teismas į tai atsakė neigiamai.

Trečiuoju atveju sutrukdant religines apeigas VAT neidentifikavo saviraiškos laisvės. Tačiau tokio pobūdžio reklama patenka į Konstitucijos 25 straipsnio apimtį ir reklamos apsaugą, kadangi Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtinta ir reklamos, kaip saviraiškos laisvės objekto, apsauga. Visgi naudojantis saviraiškos laisve neturi būti sumenkinama kita, kaip šiuo atveju, religijos laisvė. Tokie veiksmai gali būti vertinti kaip šios laisvės ribų peržengimas.

3.2. Riba tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo

Pasitaiko situacijų, kuomet naudojama saviraiškos laisvė tampa kurstanti neapykantą. Tokiu atveju saviraiškos laisvės teisinė apsauga nebėra taikoma. Neapykantos kurstymas suvokiamas kaip viešas skleidimas (žodžiu, raštu) informacijos (idėjų, nuomonių, žinomai neteisingų faktų), kuriais tyčiojamas, niekinama, skatinama neapykanta, kurstoma diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimo ar pažiūrų.¹⁵¹ Kurstant neapykantą dažniausiai yra iškeliamas tautinis, religinis, rasinis išskirtinumas arba pranašumas. Tam tikra asmenų grupė yra nuvertinama dėl neva savo gamtinių, biologinių, socialinių ar moralinių savybių. Tokie pareiškimai gali sukelti tam tikrai asmenų grupei ne tiek materialaus, kiek nematerialaus pobūdžio padarinius. Atsiranda moralinė žala, kadangi kėsinama į asmens savybes, sudarančias jo identitetą, paneigiama jo laisvė ir orumas. Tokiomis nusikalstamomis veikomis bauginamas ir žeminamas tiek atskiras individas, tiek ir visi tai pačiai

¹⁵¹ Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013, p. 30. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <<http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf>>.

visuomenės grupei priklausantys asmenys. Tai sukelia visuomenėje nepasitenkinimą, nepagarbą kitų asmenų teisėms ir laisvėms bei kuria palankią erdvę kilti konfliktams.

Siekiant užkirsti kelią tokiems priešingiems teisei veiksams BK XXV skyriuje yra numatyta baudžiamoji atsakomybė.¹⁵² XXV skyriaus ginamos vertybės yra lygiateisiškumas ir sąžinės laisvė. Lygiateisiškumas, dar vadinamas asmenų lygybės arba nediskriminavimo principu, yra vienas pagrindinių žmogaus teisių principų.¹⁵³ Konstitucinis teismas yra konstatavęs, kad šis principas įpareigoja vienodus faktus vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai.¹⁵⁴ Tuo tarpu sąžinės laisvė yra kildinama iš humanizmo, tolerantiškumo, pasaulėžiūros pliuralizmo principų ir yra aiškinama kaip asmens laisvė išpažinti pasirinktą religiją, laikytis ir skleisti savo religines pažiūras, taip pat nesilaikyti jokios religijos nuostatų ir skleisti ateizmo pažiūras. Ši laisvė yra platesnė už religijos laisvę, kadangi apima ne tik teisę būti religingam ir priklausyti bet kuriai religinei bendruomenei, bet ir teisę laikytis savo įsitikinimų, nepagrįstų jokia religine doktrina, bei nebūti dėl to blogesnėje pozicijoje nei religinio judėjimo atstovai.¹⁵⁵

Tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo yra plona riba. Neretai pasitaiko atvejų, kuomet teismai neįvertina neapykantos motyvo ir tokio pobūdžio nusižengimus kvalifikuoja kaip viešosios tvarkos pažeidimus.¹⁵⁶ Tai lemia, kad asmenims yra taikomos švelnesnės bausmės ir todėl nėra pilnai atskleidžiamas šios veikos pavojingumas.

Toliau darbe pateikiami atvejai, atspindintys moralinę bei teisinę dilemą tarp saviraiškos laisvės ir neapykantos kurstymo.

¹⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.

¹⁵³ Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013, p. 10. [interaktyvus; žiūrėta: 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <<http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf>>.

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas: „Dėl Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatymo 5 straipsnio 12 dalies (2008 m. birželio 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 22/2011-28/2011. Vilniaus miesto apylinkės teismas prašė Konstitucinio Teismo ištirti, ar Garantinio fondo įstatymo nuostata tiek, kiek jame buvo nustatyta, kad išmokos iš Garantinio fondo lėšų neskiriamos darbuotojams, sudariusiems darbo sutartį su nemokia įmone nuo kreditoriaus (kreditorių) pranešimo įmonei apie ketinimą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo dienos, neprieštarauja Konstitucijai.

¹⁵⁵ Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2013, p. 10. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <<http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf>>.

¹⁵⁶ Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Atsakas į neapykantos nusikaltimus: situacijos Lietuvoje apžvalga. Žmogaus teisių stebėjimo institutas*: 2017, p. 20. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <<https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2017/12/Atsakas-%C4%AF-neapykantos-nusikaltimus-2017-1.pdf>>.

3.2.1. Neapykantos kurstymas prieš vaikus

Vertinant meninę saviraiškos laisvės išraišką, daina taip pat gali būti analizuojama šios laisvės kontekste. Aptariama situacija sulaukė didelio susidomėjimo spaudoje, kadangi trys asmenys sukūrė dainą, vaizdo klipą ir 2014 m. spalio 19 d. įkėlė į internetinę svetainę www.youtube.com. Dainos žodžiai buvo tokie:

„Šėtone, prašau, nupirk mano sielą už leidimą taškyti vaikų galvas į sieną... Jeigu pagaučiau aš vaiką, galėčiau jo mėsą sušaldyt, suvalgyt, Kaulus vietoj malkų suskaldyt... aš grėbiu lapus, Būtų smagiau grėbti man vaikus, nesvarbu, gyvus ar negyvus... Šiais laikais vaikai yra tokie įkyrūs, Bet tiek to, jų stuburai silpni ir birūs... Sukilkim prieš vaikus! Nukapokim jiems nagus, nuvarykim į kapus... Nebijok trenkti vaikui, būk tikras vyras, nesvarbu ar tu merga, ar žmogus.“¹⁵⁷

Toks dainos turinys nebuvo priimtinas dalies visuomenės ir prokurorė tokią meninę išraišką siekė apriboti taikant BK 170 straipsnio 1, 2 ir 3 dalis – kaip neapykantos kurstymą prieš socialinę žmonių grupę, skiriamą amžiaus ir socialinės padėties pagrindu – vaikus.

Utenos apylinkės teismo Anykščių rūmų 2016 m. rugsėjo 6 d. nuosprendyje buvo konstatuota, jog BK 170 straipsnio 1, 2 ir 3 dalies pažeidimo nebuvo.¹⁵⁸ Teismas nurodė, kad vien tik neigiamų teiginių vartojimas sukurtoje dainoje ir vaizdo – garso klipe, nesant konkrečių ir tiesioginių pareiškimų, skatinančių neapykantą, kurstančių niekinti, diskriminuoti ir skatinančių vartoti fizinį smurtą prieš vaikus, negali būti pripažįstama nusikalstama veika. Nuosprendyje teismas akcentavo, kad saviraiškos laisvė buvo įgyvendinta netinkamai, tačiau tokia šios laisvės raiškos forma negalėjo sukelti realios grėsmės baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms – pažeisti vaikų teises. Teismo vertinimu tai, kad šis komunikacinis aktas nebuvo toks įtemptas, nulėmė, atsisakymą taikyti baudžiamoji atsakomybė kaip *ultima ratio*.¹⁵⁹

Prokurorė pateikė apeliacinį skundą, tačiau jis 2016 m. gruodžio 19 d. Panevėžio apygardos teismo buvo atmestas.¹⁶⁰ Teismas nutartyje konstatavo, jog autoriai, sukūrę dainą ir patalpinę į internetinį portalą, nors galimai ir siekė šokiruoti bei įbauginti ją

¹⁵⁷ Utenos apylinkės teismo Anykščių rūmai. 2016 m. rugsėjo 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3-266/2016.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ Panevėžio apygardos teismas. 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-276-337/2016.

klausančius asmenis, tačiau neižvelgė jų realaus siekio realizuoti dalyje teksto vartojamų žodžių turinį – noro žudyti vaikus ar kaip kitaip jiems kenkti. Teismas atkreipė dėmesį, kad kultūra ir kūryba taip pat saviraiškos forma.¹⁶¹

Autorės manymu, asmenys, pasinaudoję saviraiškos laisve, savo daina siekė atkreipti dėmesį ne tiek į vaikų blogąsias savybes, kiek į save, kaip į menininkus. Tokio humoristinio pobūdžio kūrinys sukėlė visuomenės nepasitenkinimą, o tai nulėmė didesnę autorių žinomumą. Iš to matyti, kad menininkų sukurtas turinys neskatino agresijos prieš vaikus, o turėjo būti suprastas kaip radikalesnė saviraiškos išraiška. Neapykantos kurstyti būdinga tai, kad siekiama sumenkinti tą grupę asmenų, šiuo atveju – vaikus, visgi tokio pobūdžio kūrinys svarbus faktas yra ir ankstesni autorių darbai, kurie yra panašaus stiliaus. Tai vertinant, ši daina turėjo būti vertinama iš humoro, o ne baudžiamosios teisės perspektyvos. Tai suponuoja išvadą, kad daina tiesioginio tikslo menkinti vaikus, neturėjo. Atkreiptinas dėmesys, kad teismas išskyrė ne tik kaltės kriterijų, tačiau ir dainos neintensyvumą, įtampos nebuvimą. Tokia saviraiškos laisvės išraiška, pasak teismo, negali sukelti žalos, kuri turėtų būti vertinama griežčiausiu baudžiamosios teisės požiūriu. Autorės nuomone, tuomet kyla klausimas, ar daina apskritai gali turėti tokį poveikį, kad ją reikėtų vertinti baudžiamosios teisės aspektu ir ar gali sukelti kokius nors padarinius, be visuomenės nepasitenkinimo.

Visgi pirmosios instancijos teismas nurodė, kad saviraiškos laisve buvo pasinaudota netinkamai. Toks nurodytas teismo argumentas, autorės manymu, suponuoja teisinį neaiškumą, kadangi gilesnės tokios išraiškos analizės nebuvo atlikta. Teismas nenurodo kriterijų, kuriais remiantis tokia forma nėra vertinama kaip tinkama, o toks teisinio tikrumo trūkumas suponuoja neaiškias ribas naudojantis šia laisve.

3.2.2. Kūrėjo laisvė kurti istorine tematika

Dėl sudėtingos Lietuvos istorinės situacijos XX a. antroje pusėje dabar gausu temų, kurioms skiriamas ypatingas dėmesys. Viena iš tokių – partizanai ir jų kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės atgavimo. Šios tematikos diskusijose vyrauja viena nuomonė, iš esmės nesuteikiant galimybės pasisakyti kitaip manantiems. Nors saviraiškos laisvės esmė suponuoja, jog kiekvienas asmuo gali reikšti savo įsitikinimus tiek, kiek tai neprieštaruja kito asmens teisėms ir laisvėms, visuomenei jautriose temose, tokiose kaip tremtys, partizanų kovos ar okupacija, gali kilti situacija, kuomet vyraujančio požiūrio atstovai

¹⁶¹ Panevėžio apygardos teismas. 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-276-337/2016.

nepriima kitokių interpretacijų. Vienas iš tokių atvejų yra susijęs su partizanų kovomis prieš Sovietų Sąjungą, vykusiomis 1944–1953 m.¹⁶² Lietuvoje. Tai buvo aktyvus ir ginkluotas Lietuvos partizanų pasipriešinimas, kuriame dešimtys tūkstančių Lietuvos patriotų stojo į kovą su okupantais. Iki pat šių dienų partizanai yra įsirežę daugelio žmonių atsiminimuose kaip tautos didvyriai. Antra vertus, dažnu atveju tokios istorinės situacijos bėgant laikui gali būti idealizuojamos. Todėl tikėtina, kad naudojant tokio laikotarpio istorinius motyvus kūrybai, gali kilti konfliktas tarp laisvės kurti (saviraiškos laisvės) ir pagarbos šių žmonių atminimui, ypač tais atvejais, kuomet nukrypstama nuo istorinių faktų.

Vienas tokių nesutarimų įvyko 2018 metais, kuomet buvo perleistas¹⁶³ Mariaus Ivaškevičiaus romanas „Žali“. Postmoderniame romane autorius aprašė vieną partizaninio karo Lietuvoje dieną – 1950 m. rugpjūčio 21-ąją. Pagrindinis knygos veikėjas – partizaninio pasipriešinimo vadovas Jonas Žemaitis (1909–1954).¹⁶⁴ Šis romanas sukėlė didelį sujudimą visuomenėje, kadangi jame buvo neįprastai perteikiamas Lietuvai svarbus įvykis – partizanų kovos. Minima situacija paskatino asmenis apginti partizanų vardus ir jų atminimą. Vilniaus apygardos prokuratūra išnagrinėjo pareiškėjų skundus ir prašymus, kuriais buvo reikalaujama pradėti ikiteisminį tyrimą rašytojui Mariui Ivaškevičiui dėl nusikalstamų veikų, numatytų BK 170² straipsnio 1 dalyje¹⁶⁵ ir BK 313 straipsnio 2 dalyje.¹⁶⁶

¹⁶² Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. *Antisovietinis pasipriešinimas 1944 – 1953 m.* [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://genocid.lt/centras/lt/1486/a/>>.

¹⁶³ Pirmoji nepasitenkinimo banga šiuo romanu įvyko 2002 metais, kuomet buvo pirmą kartą išleistas.

¹⁶⁴ ANDRIUKONIS, Tomas. *Skandalas dėl Mariaus Ivaškevičiaus romano „Žali“*. MO muziejus. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mmcentras.lt/skandalas-del-mariaus-ivaskeviciaus-romano-zali/78284>>.

¹⁶⁵ BK 170² straipsnio 1 dalis teigia, kad tas, kas viešai pritarė Lietuvos Respublikos ar Europos Sąjungos teisės aktais arba įsiteisėjusiais Lietuvos Respublikos ar tarptautinių teismų sprendimais pripažintiems genocido ar kitiems nusikaltimams žmoniškumui arba karo nusikaltimams, juos neigė ar šiurkščiai menkino, jeigu tai padaryta grasinančiu, užgauliu ar įžeidžiančiu būdu arba dėl to buvo sutrikdyta viešoji tvarka, taip pat tas, kas viešai pritarė SSRS ar nacistinės Vokietijos įvykdytai agresijai prieš Lietuvos Respubliką, SSRS ar nacistinės Vokietijos įvykdytiems Lietuvos Respublikos teritorijoje ar prieš Lietuvos Respublikos gyventojus genocido ar kitiems nusikaltimams žmoniškumui arba karo nusikaltimams, arba 1990–1991 metais įvykdytiems kitiems agresijai prieš Lietuvos Respubliką vykdžiusių ar joje dalyvavusių asmenų labai sunkiems ar sunkiems nusikaltimams Lietuvos Respublikai arba labai sunkiems nusikaltimams Lietuvos Respublikos gyventojams, juos neigė ar šiurkščiai menkino, jeigu tai padaryta grasinančiu, užgauliu ar įžeidžiančiu būdu arba dėl to buvo sutrikdyta viešoji tvarka, baudžiamas bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

¹⁶⁶ BK 313 straipsnio 2 dalis nurodo, kad tas, kas viešai paskleidė apie mirusįjį melagingus prasimanymus, galinčius nulemti žmonių panieką ar pakirsti pagarbą jo atminimui, padarė baudžiamąjį nusizengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu. Asmuo atsako už šias veikas tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas ar prokuroro reikalavimas.

Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiasis prokuroras (toliau – Prokuroras) 2019 m. vasario 8 d. nutarimu atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą.¹⁶⁷ Prokuroras pabrėžė, kad baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso priemonėmis kvestionuoti literatūros kūrinį galima tik išimtiniais atvejais, o pripažintų rašytojų baudžiamasis persekiojimas už jų sukurtus literatūros kūrinius, net jeigu šiuose literatūros kūriniuose esantys tekstai ir idėjos, tikrų istorinių ar išgalvotų asmenų ir veiksmų aprašymas bei jų vertinimas šokiruoja, trikdo ir erzina tam tikrą visuomenės dalį, yra ne demokratinių, o totalitarinių valstybių bruožas ir neatitinka baudžiamosios teisės kaip *ultima ratio* - kraštutinės, galutinės reagavimo priemonės paskirties.¹⁶⁸

Prokuroro nutarimas buvo apskųstas, tačiau 2019 m. vasario 25 d. Vilniaus miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjas pareiškėjo skundo netenkino.¹⁶⁹ Teisėjas atkreipė dėmesį, jog toks romanas turi būti vertintas tik kaip literatūros kūrinys, o ne kaip istorinė tikrovė, socialinis ar politinis įvykis, kadangi literatūros kūrinys nėra atkuriamas tikrovė. Tokio kūrinio vertinimas teisės aspektu būtų kraštutinė priemonė, netoleruotina demokratinėje valstybėje.

Pateikti skundai Vilniaus apygardos teismui 2019 m. balandžio 2 d. buvo atmesti.¹⁷⁰ Teisėjų kolegija nusprendė, kad šiame romane „Žali“ nėra nusikalstamos veikos požymių, o tokios veikos persekiojimas demokratinėje valstybėje nėra galimas. Teisėjų kolegijos vertinimu, knygos turinys ir jo ištraukos negali būti vertinamos analizuojant atskiras turinio vietas, nevertinant bendro knygos pobūdžio, žanro ir viso turinio konteksto. Teismo nutartyje nurodoma, jog autoriaus fantazijai ir jo naudojamoms meninės išraiškos priemonėms, t. y. knygai, yra suteikta netgi didesnė erdvė nei naudojantis kitu būdu saviraiškos laisve. Teisėjų kolegijos vertinimu, remiantis tam tikrų asmenų biografijomis ir aprašant išgalvotus faktus, visam kūrinui negali būti keliamas tikslaus faktų atspindėjimo reikalavimas ir negalima uždrausti autoriui kurti, fantazuoti ir reikštis kaip kūrėjui.

Autorės pastebėjimu, siekimas uždrausti postmodernistinį romaną suponuoja visuomenės priešinimąsi perkuriant istorinius įvykius. Anot J. Baranovos, postmodernistinis romano stilius leidžia panaikinti kriterijus ir hierarchijas, pagal kuriuos

¹⁶⁷ Vilniaus apygardos prokuratūra. 2019 m. vasario 08 d. nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, Nr. M-2-02-00106-19.

¹⁶⁸ *Ibidem*.

¹⁶⁹ Vilniaus miesto apylinkės teismas. 2019 m. vasario 25 d. nutartis dėl Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro Justo Lauciaus 2019 m. vasario 8 d. nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą medžiagoje Nr. M-2-02-00106-19“.

¹⁷⁰ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2019 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. IBPS-V-215956-1020/2019.

būtų galima kuriuos nors kultūros reiškinius traktuoti kaip labiau svaresnius.¹⁷¹ Toks stilius leidžia kvestionuoti bet kokią temą ar įvykį, kaip ir šiuo atveju – partizanų kovą. Visos nagrinėjusios institucijos neapykantos kurstymo romanu nekonstatavo dėl kelių priežasčių: kūrinys nebuvo istorinis vadovėlis, demokratinėje valstybėje turi būti leidžiama kurti net ir jautriomis temomis, romaną reikia vertinti atsižvelgiant į jo žanrą, turinį.

Vilniaus apygardos teismo buvo nurodyta, jog tokia meninė raiškos forma, kaip knyga, ir jo kūrėjas – autorius turi daug didesnę saviraiškos laisvės naudojimosi teisę. Autorės nuomone, sutiktina su tokia teismo pozicija, kadangi kūrinyje kuriama situacija yra tik fikcija, kuri neturi būti suvokiama kaip egzistuojanti realybėje. Kūrėjas, sukūręs materialų objektą, pavyzdžiui, romaną, tokiu atveju įgauna kitokį statusą saviraiškos laisvės aspektu nei asmenys, tokia laisve besinaudojantys kitokia forma. Visgi toks išaiškinimas gali sukelti ir neigiamų padarinių, kadangi sudėtinga nuspręsti, kokiais kriterijais vadovaujantis, galima identifikuoti, kuris kūrėjas turi didesnę saviraiškos laisvės naudojimosi erdvę. Autorės nuomone, siekis apriboti menininko kūrybą baudžiamosios teisės priemonėmis, kurios taikomos tik kaip *ultima ratio* priemonės, suponuoja vis dar egzistuojantį griežtą žmonių požiūrį į kūrybos laisvę.

Apibendrinant nagrinėtus atvejus, kai saviraiškos laisvės rezultatas tariamai kurstė neapykantą, pažymėtina, kad dalis Lietuvos visuomenės nepatinkančią dainą ar knygą siekia uždrausti ir kuo griežčiau (net baudžiamąja tvarka) nubausti jų autorius. Visgi aptarti teisiniai ginčai suponuoja, kad valstybės institucijos nesiekia bet koku atveju apriboti nepatinkančio, nepagarbaus ar įžeidžiančio turinio objektus. Dainai priskirtas nepakankamo intensyvumo ir vien tik neigiamų žodžių naudojimas buvo nepakankami kriterijai taikyti baudžiamąją atsakomybę. Antrosios situacijos atveju, pasirinktos romano tematikos nebuvo galima vertinti baudžiamosios teisės taikymo aspektu, kadangi tai nėra suderinama su demokratinėmis valstybės vertybėmis Lietuvoje, o kūrėjo laisvė kurti konstatuota esanti net platesnė nei įprastai naudojama saviraiškos laisvė.

¹⁷¹ Baranova, Jūratė. *Nietzsche ir postmodernizmas*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007, p. 14.

IŠVADOS

1. Saviraiškos laisvė Konstitucinio Teismo doktrinoje, nagrinėjant norminių teisės aktų atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai, plėtojama abstrakčiomis ir bendrinėmis sąvokomis. Ši laisvė įvardijama kaip visuomenės vystymosi ir žinių keitimosi priemonė, o informacijos ir nuomonės skleidimo šaltinių gausumas sudaro galimybes formuoti skirtingomis vertybėmis grįstus požiūrius. Europos Žmogaus Teisių Teismas saviraiškos laisvę aiškina analizuodamas konkrečius pavyzdžius, o tai sudaro galimybę šią laisvę suprasti įvairiomis meninėmis išraiškomis.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Europos žmogaus teisių konvencijoje nustatyti ribojimai susideda iš ribojimo pagrindų ir ribojimo sąlygų. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas saviraiškos laisvės ribojimo pagrindų sąrašas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išaiškintas kaip nebaigtinis, suteikiantis teisę riboti saviraiškos laisvę ir esant kitokiems nei Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 3 ir 4 dalyje įtvirtintiems pagrindams. Toks aiškinimas nesutampa su Europos žmogaus teisių konvencijos aiškinimu Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, kurioje minimas ginamų vertybių sąrašas suvokiamas kaip baigtinis. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra numatoma platesnė ribojimo sąlygų visuma nei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje: ribojimo būtinumas neturi paneigti teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmės.
3. Lietuvos teismų praktika meninės saviraiškos laisvės vertinimo bylose sudaro prielaidas teigti, kad katalikiškiems simboliams yra teikiama griežta apsauga. Byloje UAB „SEKMADIENIS“ prieš Lietuvą Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą nulėmė nacionalinių institucijų koncentravimasis į katalikų tikėjimo laisvės apsaugą, suabsoliutinant katalikų religijos įtaką visuomenės moralės formavimui.
4. Ne kiekviena reklama pateikianti kritinį religijos ir jos simbolių vaizdavimą yra laikoma niekinančia religinius simbolius, kadangi svarbu atskirti religijos neigimą nuo jos niekinimo. Analizuojant reklamos turinį, vienas esminių kriterijų, kuris gali nurodyti reklamos pobūdį, yra kūrėjo ketinimas. Jis negali būti pagrįstas finansinės naudos gavimu, sumenkinant religiją, ko buvo siekta tiek „Keulė rūkė“, tiek mišų sutrukdyimo situacijoje.

5. Meninė saviraiškos laisvės forma, kaip daina ar knyga, Lietuvos nacionalinių teismų yra vertinama kaip galinti pažeisti baudžiamosios teisės saugomus gėrius. Teismai, sprenddami, ar kuriant ir viešinant meno kūrinius buvo padaryta nusikalstama veika, platesnes saviraiškos laisvės ribas susiejo su tokiais kriterijais kaip humoristinis dainos pobūdis ar fikcijos žanro panaudojimas (romano atveju). Tačiau visumoje darytina išvada, kad teismai visgi nėra suformulavę tokių kriterijų, kurie leistų daryti neabejotiną išvadą, kokiais atvejais saviraiškos laisvė meno kūrinuose gali reikšti nusikalstamos veikos padarymą. Be to, teismų sprendimai nurodo, kad menininkai turi platesnę teisę į saviraiškos laisvę, vis dėlto, šiuo metu iš esančios teismų praktikos neįmanoma identifikuoti, kokie kriterijai nulemia asmens pripažinimą menininku ir kokie kriterijai nubrėžia kūrybos ribas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014;
3. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1937.

Tarptautinės sutartys:

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.

Specialioji literatūra:

1. ALIŠAUSKIENĖ, M.; SAMUILOVA, I. *Modernizacija ir religija sovietinėje ir posovietinėje Lietuvoje*. Vytauto Didžiojo universitetas: Kultūra ir visuomenė, socialinių mokslų žurnalas, 2013;
2. BARANOVA, Jūratė. *Nietzsche ir postmodernizmas*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007;
3. BIRMONTIENĖ, Toma. *Teisė į informaciją*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001;
4. DAMBRAUSKIENĖ, G., et al. *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2004.
5. JARAŠIŪNAS, Egidijus. *Informacijos laisvės apsaugos problemos konstitucinio teismo praktikoje*. Jurisprudencija, 1998, t. 9(1);
6. JOČIENĖ, Danutė. *Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika*. Teisė: mokslo darbai, 2001;
7. JOČIENĖ, Danutė. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis*. Vilnius: Jurisprudencija, 2007 7 (97);
8. Lietuvos Respublikos Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių papildomo komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto (NR. XIP-4682ES)“, 2012, nr. 113-P-36;

9. Lietuvos statistikos departamentas. *Gyventojai pagal tautybę, gimtąją kalbą ir tikybę. Lietuvos Respublikos 2011 metų visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatai*. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/217110/Gyv_kalba_tikyba.pdf/1d9dac9a-3d45-4798-93f5-941fed00503f>;
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *1992 m. spalio 25 d. referendume priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija* [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/lt/veikla/istorija/1992-m.-spalio-25-d.-referendume-priimta-lietuvos-respublikos-konstitucija/1116>>;
11. MEŠKAUSKAITĖ, Liudvika. *Žiniasklaidos teisė. Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. Antrasis papildytas leidimas*. Registrų centras: Vilnius, 2018;
12. Saviarheologija. *Saviraiška*. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 7 d.] Prieiga per internetą: <<http://blog.saviarheologija.lt/2012/07/saviraiska.html>>.
13. ŠINDEIKIS, Algimantas. *Žodžio laisvė ir jos ribų kaita per du atkurtos nepriklausomybės dešimtmečius*. Vilnius: Jurisprudencija, 2013;
14. TRUSKA, Liudas. *Glavlito veikla Lietuvoje 1940–1947 metais*. Lietuvos istorijos institutas, 1997. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.saltiniai.info/files/istorija/II00/Kult%C5%ABros_sovietizavimas_ir_cenz%C5%ABra.II2102.pdf>;
15. ŽILIUKAITĖ, R.; POVILIŪNAS, A.; SAVICKA, A. *Lietuvos visuomenės vertybių kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/Naujienos_Mokslo_pasiekimai/2016/lietuvos_visuomenes_vertybiu_kaita.pdf>;
16. Žmogaus teisių gidas. *Saviraiškos ir žiniasklaidos laisvė*. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 7 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.zmogusteisiugidas.lt/lt/temos/saviraiskos-ir-ziniasklaidos-laisve/saviraiskos-laisve/kas-yra-saviraiskos-laisve>>;
17. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Neapykantos kurstymas Lietuvoje. Dažniausiai užduodami klausimai*. Žmogaus teisių stebėjimo institutas: 2013. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <<http://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/Neapykantos-kurstymas-Lietuvoje-DUK.pdf>>;

18. MACOVEI, Monica. *A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights. Human rights handbooks. 2nd edition.* German: Council of Europe, 2004, no. 2. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: < <https://rm.coe.int/168007ff48>>;
19. MENDEL, Toby. *Freedom of Expression: A Guide to the Interpretation and Meaning of Article 10 of the European Convention on Human Rights.* Centre for Law and Democracy. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806f5bb3>>;
20. RAZ, Joseph. *Free Expression and Personal Identification.* Oxford Journal of Legal Studies, Volume 11, Issue 3, 1991.

Teismų praktika:

Tarptautiniai teismų sprendimai:

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas *Handyside prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 5493/72;
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1976 m. birželio 8 d. sprendimas *Engel ir kiti prieš Nyderlandus* byloje, Nr. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72;
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. liepos 8 d. sprendimas *Lingens prieš Austriją* byloje, Nr. 9815/82;
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. liepos 8 d. sprendimas *Vajnai prieš Bulgariją* byloje, Nr. 33629/06;
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. sausio 30 d. sprendimas *UAB „SEKMADIENIS“ prieš Lietuvą* byloje, Nr. 69317/14;
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. kovo 13 d. sprendimas *Stern Taulats ir Roura Capellera prieš Ispaniją* byloje, Nr. 51168/15.

Lietuvos Respublikos teismų sprendimai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucija“, Nr. 22/94;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1995 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos radijo ir televizijos statuto 7 bei 9.3 straipsnių, taip pat dėl Radijo

- ir televizijos programų transliavimo valstybinių įrenginių nuomos privačioms redakcijoms konkursų organizavimo techninės komisijos nuostatų 3 bei 12 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*, Nr. 19/94;
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos valstybės paslapčių ir jų apsaugos įstatymo 5 ir 10 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. kovo 6 d. nutarimų Nr. 309 ir Nr. 310 atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso normoms.“*, Nr. 3/96;
 4. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. vasario 13 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*, Nr. 6/96 - 10/9;
 5. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1998 m. kovo 10 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečiosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*, Nr. 14/97;
 6. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsnio 2 ir 4 dalių, 9 straipsnio 1 dalies 4 punkto ir 4 dalies, 22 straipsnio 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies 5 bei 11 punktų, 26 straipsnio 3 dalies 7 punkto, 31 straipsnio 2, 4 dalių ir 6 dalies 2 punkto, 37 straipsnio 4 dalies, 45 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*, Nr. 17/98;
 7. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*, Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000;
 8. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. birželio 13 d. nutarimas *„Dėl Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 1 straipsnio 5 punkto, 10 straipsnio 3 ir 4 dalių, 15 straipsnio 1 dalies, 20 straipsnio, 21 straipsnio 2 punkto, 32 straipsnio 2 dalies, 34 straipsnio 2, 3 ir 4 dalių, 35 straipsnio 2 ir 5 punktų, 37 straipsnio 2 punkto ir 38 straipsnio 2 ir 3 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“*, Nr. 23/98;

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 75 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai*“, Nr. 34/2000-28/01;
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 8 straipsnio ir 14 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“, Nr. 36/2000;
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. liepos 8 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl kultūros įstaigų reorganizavimo ir likvidavimo tvarkos“ (1995 m. birželio 13 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. lapkričio 28 d. nutarimo Nr. 1320 „Dėl Lietuvos Nepriklausomybės signatarų namų ir Lietuvos menininkų rūmų“ 1, 2.3 ir 2.4 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“, Nr. 10/02;
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 5 d. nutarimu Nr. 290 „dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtintos viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos 12, 14 ir 16 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 53 straipsnio 1 daliai (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija), Nr. 19/04*;
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. rugsėjo 29 d. „*Dėl Lietuvos Respublikos farmacinės veiklos įstatymo 17 straipsnio (2002 m. birželio 4 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“, Nr. 15/02;
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2014 m. balandžio 14 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatymo 5 straipsnio 12 dalies (2008*

- m. birželio 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 22/2011-28/2011;*
15. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. *2014 m. balandžio 25 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Sėkmadienis“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Nr. A-662-1027-14;*
 16. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija. *2020 m. sausio 15 d. nutartis administracinėje byloje UAB „Kiaulių valdovai“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Nr. eA-1606-492/2019;*
 17. Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėjų kolegija. *2013 m. lapkričio 12 d. sprendimas administracinėje byloje UAB „Sėkmadienis“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Nr. I-3214-331/2013;*
 18. Vilniaus apygardos administracinis teismas. *2018 m. kovo 2 d. sprendimas administracinėje byloje UAB „Kiaulių valdovai“ v. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, Nr. eI-782-643/2018;*
 19. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2019 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. IBPS-V-215956-1020/2019;*
 20. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2020 m. kovo 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-75-497/2020;*
 21. Vilniaus miesto apylinkės teismas. *2019 m. vasario 25 d. nutartis dėl Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro Justo Lauciaus 2019 m. vasario 8 d. nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą medžiagoje Nr. M-2-02-00106-19;*
 22. Utenos apylinkės teismo Anykščių rūmai. *2016 m. rugsėjo 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3-266/2016;*
 23. Vilniaus apygardos prokuratūra. *2019 m. vasario 08 d. nutarimas atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą, Nr. M-2-02-00106-19;*
 24. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. *2017 m. spalio 5 d. nutarimas „Dėl UAB "Kiaulių valdovai" Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo pažeidimo“, Nr. 12R-40.*

Elektroniniai dokumentai:

1. ALIŠAUSKIENĖ, Milda. *Teismo sprendimas atrodo atitrūkęs nuo tikrovės*. LRT: 2014. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą:

- <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/42468/2000-lt-uz-jezu-su-dzinsais-kaip-teismai-saugo-visuomenes-morale>>;
2. ANDRIUKONIS, Tomas. Skandalas dėl Mariaus Ivaškevičiaus romano „Žali“. MO muziejus. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mmcentras.lt/skandalas-del-mariaus-ivaskeviciaus-romano-zali/78284>>;
 3. BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. *Protecting the right to freedom of expression under the european convention on human rights. A handbook for legal practitioners*. Council of Europe: 2017. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/handbook-freedom-of-expression-eng/1680732814>>;
 4. GLODENIS, Donatas. *Įrodykite, kad tai Jėzus ir Marija*. LRT: 2014. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/42468/2000-lt-uz-jezu-su-dzinsais-kaip-teismai-saugo-visuomenes-morale>>;
 5. GUMBIS, Jaunius. *Teisės teorija: fundamentalus teisės ribos klausimas*. Vilnius, 2017. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://web.vu.lt/tf/j.gumbis/wp-content/plugins/pdfjs-viewer-shortcode/pdfjs/web/viewer.php?file=http://web.vu.lt/tf/j.gumbis/wpcontent/uploads/2018/04/Fundamentalus-teis%C4%97s-ribos-klausimas.pdf&download=false&print=false&openfile=false>>;
 6. HARRISON, Nicholas. *Freedom of Expression in History and in Theory*. Oxford Scholarship Online:1996. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. sausio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780198159094.001.0001/acprof-9780198159094-chapter-2>>;
 7. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. *Antisovietinis pasipriešinimas 1944 – 1953 m.* [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://genocid.lt/centras/lt/1486/a/>>;
 8. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *Oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos: 1993 – 2016. Leidinio sudarytojų žodis*. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/06/leidinio-sudarytoju-zodis.pdf>>;
 9. Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininko arkivyskupo Gintaro Grušo komentaras dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo byloje UAB

- „Sėkmadienis“ prieš Lietuvą (Nr. 69317/14) [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://lvk.lcn.lt/naujienos/retrospektyva,296>>;
10. Lietuvos žmogaus teisių centras. *Žmogaus teisių samprata*. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. balandžio 7 d.] Prieiga per internetą: <<https://manoteises.lt/enciklopedija/zmogaus-teisiu-samprata/>>;
11. VAIČAITIS, Vaidotas. *Konstituciniai pamąstymai apie incidentą Turgelių bažnyčioje*. Laisvos visuomenės institutas: 2018. [interaktyvus, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://laisvavisuomene.lt/konstituciniai-pamastymai-apie-incidenta-turgeliu-baznycioje/>>;
12. Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Spinter tyrimai“. [interaktyvus; žiūrėta 2020 m. kovo 12 d.] Prieiga per internetą: <https://spinter.lt/site/lt/vidinis_noslides/vidmenu/36/tyrimu-metodai/publish/MjYzOzk7MDsw>.

SANTRAUKA

(lietuvių kalba)

Saviraiškos laisvė ir ją ribojantys veiksniai: Lietuvos pavyzdžiu

1789 metais paskelbus Žmogaus ir piliečio teisių deklaraciją, saviraiškos laisvė įgavo didesnę svarbą. Dabar XXI a. ši laisvė yra nekvestionuojama vertybė. Saviraiškos laisvė suteikia galimybę kiekvienam asmeniui reikšti savo nuomonę ar idėjas įvairiomis meninėmis priemonėmis. Saviraiškos laisvės panaudojimo galimybės yra labai plačios ir gali pasireikšti įvairia forma: drabužių kūrimu, daina, knygomis ir kita.

Pirmoje šio magistro darbo dalyje yra analizuojama saviraiškos laisvės samprata naudojantis Konstitucija, Konstitucinio Teismo, EŽTK ir EŽTT nuostatomis bei išaiškinimais. Siekiama pateikti šios laisvės svarbą valstybiniu, taip pat ir individualiu mastu. Be to, naudojantis EŽTT jurisprudencija nurodomos plačios šios laisvės taikymo galimybės.

Antroji šio darbo dalis yra susijusi su saviraiškos laisvės ribojimais, įtvirtintais Konstitucijoje ir EŽTK. Ribojimus sudaro dvi dalys: pagrindai ir sąlygos. Ribojimo pagrindai yra vertybės, kurias siekiama apsaugoti, neleidžiant asmenims pilnai naudotis šios laisvės galimybėmis. Antroji dalis – sąlygos, kurios turi būti išpildytos siekiant apriboti saviraiškos laisvę.

Vis tik dažnai pasitaiko situacijų, kuomet ši laisvė susiduria su kitomis konstituciškai svarbiomis vertybėmis. Dalis visuomenės siekia apriboti tokius saviraiškos būdus, siekdami pripažinti, kad tai peržengė šios laisvės ribas ir pažeidžia saugomus visuomenės gėrius. Trečioji šio magistrinio darbo dalis yra susijusi Lietuvoje įvykusiais teisiniais įvykiais, kurių metu saviraiškos laisvė buvo apribota. Religijos ir jos simbolių naudojimas labiausiai pasireiškė reklamoje, taip įgyvendinant šią laisvę. Tačiau dalis visuomenės tokius kūrybinius atvejus suvokia kaip panieką ir pasišaipymą. Analizuojant šiuos atvejus, bus siekta suvokti ir detalizuoti kada saviraiškos laisvėje gali būti naudojama religija ir jos simboliais. Be to, ši laisvė dažnai gali peraugti į neapykantos kurstymą. Magistro darbe bus nagrinėjama, kokie kriterijai gali nulemti būtiną šios laisvės apribojimą.

SUMMARY

(anglų kalba)

Freedom of Expression and its limits: Example of Lithuania

After the adoption of the Declaration of the Rights of Man and of the Citizen in 1789, the freedom of expression gained importance. Now, in the 21st century, this freedom is one of the most importance. Freedom of expression gives each person the opportunity to express their opinions and ideas through a variety of artistic means. The limitations of use of freedom of expression are very broad and one's ideas can be expressed by creation of clothes, songs, books and so forth.

In the first part of the Master's thesis the definition of the freedom of expression is used in the light of the provision of the Constitution and the European Convention on Human Rights (ECHR) as well as in the light of case law of Constitutional Court of the Republic of Lithuania and European Court of Human Rights (ECtHR). The author seeks to define the importance of the freedom of expression on both national and individual level. Furthermore, the possibilities of executing the freedom of expression in the case law of the ECtHR are defined.

The second part of the thesis is related to the limitations of the freedom of expression that are established in the Constitution and the ECHR. The limitations consist of two parts: legal grounds and conditions. Legal grounds are understood as values that are sought to be protected when setting the boundaries of this freedom. The next part – conditions – are requirements that must be filled when seeking to limit the freedom of expression.

It is a common case that the freedom of expression conflicts with other constitutional values. Some members of the society intend to limit certain freedom of expression cases arguing the infringement of certain society values. The third part of the master's thesis is related to the legal proceedings which took place in the Lithuania in which certain cases of freedom of expression were limited. The most common matter in the advertisements is usage of religion and religious symbols. However, by some individuals, such advertisement was understood as lack of respect and derision. When analysing such cases, it is crucial to understand the boundaries of when the religious symbols may be used in the advertisements. Also, there is a thin line between the freedom of expression and incitement to hatred. By showing real examples, the author examines the criteria that shall be followed when setting the limits for freedom of expression.